

Zorgnetwerk in ontwikkeling

Zorgnetwerk in ontwikkeling

Regionale aanpak voor nieuwe netwerken gericht op zorgactiviteiten in de regio
Deventer Olst-Wijhe

Yvon D. Schuler
(eindredactie en projectleiding)

Met medewerking van:
Gielijn Blom
Marien Borgstein
Jan Hassink
Michelle van der Lans
Rob le Rutte

Alterra-rapport 726

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2003

REFERAAT

Schuler, Y.D., 2003. Zorgnetwerken in ontwikkeling; Regionale aanpak voor nieuwe netwerken gericht op zorgactiviteiten in de regio Deventer Olst-Wijhe. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 726. 86 blz. 11 fig.; 1 tab.; 55 ref.; 9 foto's, genomen door R. le Rutte en Y.D. Schuler

De regio Deventer Olst-Wijhe biedt perspectieven voor het ontwikkelen samenwerkingsverbanden (nieuwe netwerken) op het gebied van zorgactiviteiten. Hiervoor kunnen gerichte activiteiten opgepakt worden die een verbinding maken tussen regionale gebiedsontwikkeling, groenontwikkeling en nieuwe economische ontwikkelingen die het landelijke gebied en de vernieuwing in de landbouw ondersteunen. Het onderzoek geeft informatie over de huidige ontwikkelingen in het gebied Deventer Olst-Wijhe en schetst de mogelijkheid om de groene zone te benutten als onderlegger van een zorgzone. Deze zorgzone kan een eerste stap worden in een bredere gebiedsontwikkeling, waarin ook andere activiteiten de regio gaan versterken.

Trefwoorden: regionale gebiedsontwikkeling, plattelandontwikkeling, nieuwe netwerken, zorglandbouw, stad-landrelaties

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 24,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 726. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

St. IJssellandschap . Groene Metropolen

© 2003 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info@alterra.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Inhoud	5
1 Inleiding	7
2 Zoektocht naar nieuwe netwerken	13
2.1 Identiteit en geschiedenis geven richting	13
2.2 Historische relatie tussen Zorg en Landbouw	13
2.3 Onderzoeksopdracht 'Zorgkaart Deventer Olst-Wijhe'	15
2.4 Onderzoeksmethoden	17
3 Regionale ontwikkelingen als inspiratie	21
3.1 Huidige zorgstructuur Deventer en omgeving	21
3.2 Vraag en aanbod naar zorg in de regio	26
3.3 gesprekken met zorginstellingen	27
4 Groene Ruimte basis voor de regionale zorginfrastructuur	39
4.1 De Groene Ruimte op de (zorg)kaart!	39
4.2 Herstel relatie tussen zorg en landbouw	40
4.3 De Groene onderlegger	41
4.4 Het stad-landverband	43
4.5 Autonome agrarische ontwikkeling; Strategie in samenhang	46
4.6 Zorg voor en door het landelijk gebied in Deventer	47
5 De ontwikkeling van een zorg- gezondheidszone	51
5.1 Gebiedsgerichte sturing noodzakelijk	51
5.2 Perspectieven voor de toekomst	52
5.3 Nieuwe mogelijkheden oppakken	58
5.4 Vervolgactie	60
Literatuur	63
Aanhangsels	
1 Landelijke ontwikkelingen als voorbeeld	67
2 Zorgkaart regio Deventer Olst-Wijhe	77
3 Zorgkaart in Beeld	81
4 Lijst geïnterviewden en informanten	85

1 Inleiding

In de regio Deventer Olst-Wijhe bestaan veel mogelijkheden om stad-landrelaties te verstevigen door een koppeling te maken tussen landbouw, zorg en gezondheid binnen een regionale groene gebiedsontwikkeling. Het herstellen van de historische relatie tussen landschapsontwikkeling (Stichting IJsselandschap) en zorg-gezondheidsactiviteiten zou hiervoor een goede aanzet zijn. In de regio Deventer Olst-Wijhe worden al activiteiten op het gebied landbouw & zorg, groene dienstverlening en zorgdiensten in het landelijk gebied ontwikkeld. Deze activiteiten worden ook steeds meer door bestaande zorginstellingen zelf opgezet. Daarnaast zijn er boeren, ondernemers in het landelijk gebied die diensten aanbieden aan zorginstellingen en zorgvragers die hun persoonsgebonden budget willen gebruiken voor 'zorg op maat'. Uit deze studie komt naar voren dat vraag en aanbod nog te weinig bij elkaar komen, dat regionale zorgkantoren nog onvoldoende sturing kunnen geven aan nieuwe ontwikkelingen en dat de gemeenten en provincie een regionale regisseursrol onvoldoende met beleid onderbouwen. De verzuchting "er gebeurt veel, maar we weten niet precies waar. Waarom werken we niet meer samen?" zal menigeen bekend in de oren klinken.

In deze studie wordt ingegaan op de mogelijkheid om nieuwe netwerken op te zetten die de schakel vormen tussen gebiedsontwikkeling, stad-landrelaties, plattelandsontwikkeling en landbouw en zorg. Verschillende initiatieven in de regio dringen aan op regionale ontwikkeling van nieuwe netwerken stad-land. Zorgactiviteiten in het landelijk gebied kunnen hiervoor een belangrijke drager zijn. De ontwikkeling van een zorggezondheidsnetwerk Deventer Olst-Wijhe met daarbij een duidelijke koppeling naar een regionale gebiedsontwikkeling (zorggezondheidszone met multifunctioneel ruimtegebruik), kan impulsen geven aan samenwerkingsverbanden die nu nog onvoldoende tot hun recht komen. In het onderzoek is gekeken naar de huidige ontwikkelingen in de regio Deventer-Olst-Wijhe. Het gaat hier om een eerste verkenning, waarin een aantal achtergronden zowel landelijk als regionaal worden aangegeven en ook getracht is een aantal aangrijpingspunten voor nieuwe ontwikkelingen aan te geven.

De hoofdlijnen uit de studie zijn:

1. De regio lijkt een unieke potentie te bezitten om een zorg-gezondheidsnetwerk op te zetten en hiervoor de ontwikkeling van de groene ruimte als vehikel te gebruiken. Dit komt door de volgende aspecten:
2. Stad-landrelaties worden als item binnen de regio reeds enkele jaren opgepakt binnen Landstad Deventer. Hieruit zijn verschillende initiatieven en projecten (zoals 'dorpen aan zet')gekomen die aanzetten tot plattelandsontwikkeling gekoppeld aan stedelijke ontwikkeling;
3. De regio heeft een mooie landelijke omgeving tussen en rond de steden Deventer Olst-Wijhe, waarin verspreid gelegen boerderijen en landerijen een groene band vormen. Deze groene regio wordt van oudsher onderhouden door de Stichting IJsselandschap. Deze stichting heeft een historische relatie met zorgactiviteiten

- en is op dit moment bezig (o.a. via stimulering nieuwe activiteiten binnen vrijkomende agrarische bebouwing) nieuwe activiteiten in het landelijk gebied van de grond te krijgen;
4. Zorginstellingen en zorgkantoren zijn aan het zoeken naar nieuwe mogelijkheden om 'zorg op maat' vorm te geven en zoeken hierbij verschillende samenwerkingsvormen en nieuwe mogelijkheden binnen het landelijk gebied;
 5. Boeren en ondernemers in de groene ruimte zijn op zoek naar nieuwe activiteiten (groene diensten en zorg & landbouwactiviteiten) als aanvulling op hun huidige functie. Activiteiten gericht op zorgdiensten, recreatie en combinaties hiervan blijken goede perspectieven te bieden;
 6. De landschappelijke ontwikkeling binnen de Ecologische hoofdstructuur (EHS) biedt mogelijkheden om nieuwe initiatieven op het gebied van zorg en gezondheid in groene zones aan elkaar te koppelen. De ontwikkeling van zorg- en gezondheidsparken is hierbinnen een mogelijkheid.

De informatie uit documenten, gesprekken en enkele bijeenkomsten laat het volgende zien:

- Vanuit de zorgsector worden verschillende constructies bedacht om 'zorg op maat' binnen en buiten de eigen instelling te ontwikkelen. Ook de zorgkantoren willen nieuwe ontwikkelingen vanuit hun visie ondersteunen. Verschillende instellingen maken overeenkomsten met aanbieders van zorg & landbouwactiviteiten in de regio. Zij zetten ook zelf nieuwe woon- en werkinitiatieven op. Zij doen dit zelf of zoeken hierbij samenwerking met andere instanties en ondernemers. De groep zorginstellingen die hiervoor open staat wordt steeds groter.
- Van de provincie en de gemeenten wordt een sturende dan wel initiërende, verbindende rol verwacht. Veel participanten geven aan hiervan onvoldoende te merken. De ontwikkelingsvisies voor landbouw & zorg en voor de ontwikkeling van het landelijk gebied zijn onbekend en sluiten onvoldoende op elkaar aan;
- Ondernemers in het landelijk gebied lopen aan tegen onflexibele regelgeving en te weinig ruimte en ondersteuning om juist nieuwe initiatieven op het gebied van landbouw, zorg en gezondheid op te pakken.
- Er gebeurt al veel aan coördinatie van gebiedsontwikkeling en nieuwe initiatieven, maar deze blijken vaak niet op elkaar aan te sluiten of onvoldoende weet van elkaar te hebben.

Conclusies

- Het ontbreken van een visie op en de regie van regionale ontwikkelingen geeft het idee van een ongebreidelde groei en versnippering aan initiatieven op het gebied van zorgactiviteiten. De term 'wildwest' is gevallen. Er bestaat een noodzaak aan nieuwe economische dragers in deze regio. Het ontwikkelen van een zorgzone zou een eerste stap in die richting kunnen zijn.
- Het ontwikkelen van een integraal plan voor groene dienstverlening in de regio is noodzakelijk, zonder dat dit plan 'een papieren tijger' wordt. Er zal binnen een masterplan (kort en concreet beschreven) snel gewerkt moeten worden aan een

stappenplan voor twee jaar. Hierbinnen moeten korte projecten worden opgezet die ondersteuning van nieuwe netwerken landbouw-zorg-gezondheid mogelijk maken. Beweging is belangrijk. Hoe krijg je de ontwikkeling op gang? Vooral door kleine concrete stappen te zetten.

- De aanpak binnen de netwerkstructuur kan er een zijn van onderop initiatieven bevorderen en kennis delen. De presentatie van concrete projecten, mensen bij elkaar brengen en allerlei initiatieven aan elkaar koppelen als dat zinnig is en ondersteunen waar nodig, zal de aanpak kunnen zijn.
- Het is belangrijk hierbij gebruik te maken van de groene omgeving in de regio als stimulans bij de ontwikkeling van een zorg- en gezondheidszone. Hierbij dient samenwerking met de commissie reconstructie tot stand te komen, evenals met andere initiatiefnemers die regionale ontwikkeling en plattelandsontwikkeling ondersteunen. Gebiedsontwikkeling en inzet van de natuur als hulpbron voor nieuwe zorgactiviteiten zal in deze regio juist een grote rol gaan spelen. Gebiedsaanpak is daarvoor noodzakelijk.
- De koppeling tussen de initiatieven van grote zorginstellingen en nieuwe initiatieven vanuit 'groene dienstverleners' (o.a. door de opzet van zorgboerderijen) dient ondersteund te worden met een regionale ontwikkelings- en regierol. Er zal meer gezamenlijk overleg en zeker ontwikkeling nodig zijn om op de specifieke 'maatgerichte' vragen in de toekomst in te kunnen gaan;
- De verschillende initiatieven dienen constant bijgehouden te worden en iedereen moet zicht kunnen krijgen op de ontwikkelingen in de regio. De ontwikkeling van een interactief systeem voor 'groene zorgdiensten' zal voor de toekomst een goede ondersteuning van nieuwe netwerken kunnen zijn.

Nieuwe initiatieven

Bij verschillende organisaties en bij enkele bijeenkomsten is aangegeven dat samenwerking en het uitwisselen van kennis belangrijk is om een regionaal verband op het gebied van landbouw, zorg en landelijke ontwikkeling gestalte te kunnen geven. Om een dergelijke regionale samenwerking mogelijk te maken zullen de volgende initiatieven genomen moeten worden:

- de provincie ondersteunt en denkt mee in de visieontwikkeling voor het zorgnetwerk in de regio;
- de gemeenten nemen deel aan een plangroep, waarin verder ook instanties een plek krijgen die concrete inbreng kunnen hebben in projecten te weten: reconstructiecommissie, zorginstellingen, zorgkantoor, vertegenwoordigers van landschappelijke organisaties etc.
- de plangroep werkt aan concrete projecten met een korte looptijd en een hoge deelnamegraad van potentiële ondernemers en instellingen in de regio. De participatieve aanpak moet voelbaar zijn als 'kracht van verandering'.
- de werkwijze van 'participatieve verankering' en 'ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie' wordt ondersteund en het proces wordt via monitoring in de gaten gehouden.

Reactie op de rapportage m.b.t. de vervolgstappen
Verwoord door Jaap Starkenburg (St. IJssellandschap).

“Het vervolg op dit onderzoek kan eigenlijk het best gekarakteriseerd worden door het begrip promotie en mobilisatie van de zorgkansen in het gebied Zuidwest Salland. Het onderzoek toont aan dat er tal van initiatieven zijn in het gebied aan de aanbodzijde. Deze initiatieven zijn kleinschalig en redelijk “geïsoleerd”. Tevens zijn er veel bewegingen en voornemens aan de vraagzijde bij de instellingen. Ook hier ontbreekt weer coördinatie en samenwerking tussen de instellingen. Het zorgkantoor werkt in feite alleen voor de individuele vragen van de zorginstellingen en kent de kleinschalige initiatieven in het landelijk gebied nauwelijks. Stimuland wakkert de initiatieven aan maar heeft niet de opdracht om het geheel te regisseren. Er ontbreekt een goede gecoördineerde regie op deze bewegingen aan vraag en aanbodzijde. Veel mogelijkheden blijven onbenut. Het meest helder komt naar voren dat het gebied een uitgelezen uitgangspositie heeft voor kleinschalige vormen van zorg. In de geschiedenis van de Deventer gasthuizen komt de zorg en sociale relatie tussen stad en land als groot goed naar voren. Nu zijn er verschillende zorginstellingen die een of meerdere vormen van zorg toepassen in het landelijk gebied. De ruimtelijke kleinschalige structuur van het gebied biedt een fantastisch decor voor kleinschalige vormen van zorg. Omgekeerd kan de zorg bijdragen aan het onderhoud van de ruimte en in het bijzonder vormt het een nieuwe economische drager onder het gebied. Om het contact tussen aanbod en vraag verder uit te bouwen en te organiseren en de beschikbare potentie te benutten willen we een mobilisatie en promotie programma opzetten. Door het gebied te benoemen en te promoten als gebied waar zorg op een kleinschalige manier voorziet in maatschappelijke behoeften en waar boerengezinnen en andere particulieren een nieuw inkomen verdienen door gastvrij en zorgzaam te zijn organiseren we een wervend perspectief. Overigens past ook recreatie op een kleinschalige manier in deze opzet. We kiezen in onze opzet nadrukkelijk niet voor het zoveelste overlegorgaan dat van bovenaf de zaken regelt. We willen laten zien dat er heel veel initiatieven leven die alle teruggrijpen op kleinschaligheid, gastvrijheid en zorgzaamheid. Zoals het concept van “Overijssel, tuin van Nederland” een sterk zuigende werking heeft op tal van activiteiten en op de organisatie daarvan willen we ook dit gebied promoten met een passend gezicht.”

Uitdaging aangaan, vervolgstappen oppakken

Allerlei ontwikkelingen op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, zorglandbouw activiteiten of plattelandsontwikkeling en initiatieven vanuit zorginstellingen kunnen op elkaar aansluiten en elkaar versterken. ‘Groen is goed voor U’ speelt hierbij een belangrijke rol. Het motto: ‘U zorgt voor de omgeving, de omgeving zorgt voor U’ zou hierbij ook van toepassing kunnen zijn. De regio Deventer Olst-Wijhe als gastvrije gemeenschap met oog voor zorg- en gezondheid en groenontwikkeling...levert mooie samenwerkingsperspectieven op. Het is een uitdaging om hiervoor concrete projecten op te zetten met organisaties en ondernemers uit de regio.

Vervolgstappen

In gezamenlijk overleg tussen Stichting IJssellandschap, Stichting Stimuland en Alterra (ondersteund door provincie Overijssel) zullen de volgende stappen gezet worden:

Fase 1:

Uitwerking van een regionaal plan. De nadruk komt te liggen op het gebied als uitgangspunt. Het organiseren van netwerken en het plannen van interactieve

bijeenkomsten voor gerichte samenwerking en informatieoverdracht zal een gebiedsgerichte aanpak moeten bevorderen. Er wordt gestart met zorgactiviteiten, maar dit zal later uitgebouwd worden naar recreatie, wonen, natuurbeheer, gezondheid. Kleinschalige acties zullen als voorbeeld gaan dienen. Tevens wordt de zorgkaart verder ingevuld. Het registreren en inventariseren van nieuwe ideeën uit de regio zal via interactieve bijeenkomsten geschieden, waardoor ontmoeting en uitwisseling gestimuleerd wordt.

Fase 2:

Uitvoering van kleinschalige projecten en het registreren, stimuleren en inventariseren van nieuwe netwerken in samenwerking met verschillende instellingen in de omgeving. Het gaat hier om instellingen die betrokken zijn bij plattelandsontwikkeling, gebiedsontwikkeling en zorgvoorzieningen en zorglandbouw. Er zullen bijeenkomsten georganiseerd worden om gezamenlijk de zorgkaart verder in te vullen. Een motto wordt gekozen voor het gebied en vormt de leidraad voor gezamenlijke acties. Deze acties moeten een spin-off krijgen naar nieuwe initiatieven. Het vastleggen van de ontwikkelingen en het uitwisselen van resultaten vormt een onderdeel van het project.

Fase 3:

Uitbreiding van de zorgkaart naar een regionale netwerkkaart, waarin niet alleen zorgactiviteiten maar ook andere economische en maatschappelijk relevante nieuwe netwerken zich ontwikkelen. De nadruk ligt op de integrale aanpak, waarbij activiteiten in combinatie elkaar versterken. Te denken valt aan een ambachtelijk bedrijf gevestigd in een boerderij met een aantal werknemers uit een nabijgelegen zorginstelling. De kracht van de ontwikkeling van de regio ligt in de combinatie van sectoren, het doorbreken van vaste patronen en het interactief zoeken naar samenwerkingsvormen. De basis is de mooie, rustige omgeving. Het beeld is een moderne economisch-maatschappelijk georiënteerde regio met sterke stad-landrelaties en oog voor 'de menselijke maat'. Deze ontwikkeling wordt gemarkeerd door middel van een gezamenlijke integrale visie op de regio Deventer Olst-Wijhe. Bij de visieontwikkeling worden in de loop van de tijd steeds meer organisaties betrokken. Deze ontwikkeling moet een organisch karakter krijgen.

Inhoud van het rapport

In de rapportage wordt eerst een historische terugblik gegeven op de verbanden tussen landschapsontwikkeling en zorgdiensten de regio. Een aantal bijeenkomsten en interviews met ervaringsdeskundigen uit het gebied hebben voeding gegeven aan het idee te pleiten voor een zorgzone. In de zorgzone zal groen als basis dienen voor groene dienstverlening en de verbinding tussen zorgdiensten in de stad en het ommeland verstevigen. In de zone kunnen faciliteiten voor landschapsontwikkeling en zorgdiensten elkaar aanvullen en ondersteunen. Hiervoor is een regionaal plan en regie onontbeerlijk. De ontwikkeling van nieuwe netwerken 'op menselijke maat', overzichtelijk, behapbaar en op een niveau dat je elkaar ook geregeld kunt ontmoeten, zal bijdragen tot een werkbare ontwikkelingsstrategie voor deze regio. Deze rapportage is een aanzet daartoe. Een landelijke kijk op zorgdiensten geeft houvast voor de regionale verkenning en is als voorbeeld in de bijlage opgenomen.

2 Zoektocht naar nieuwe netwerken

2.1 Identiteit en geschiedenis geven richting

Deventer is sociaal en tolerant, gastvrij, dynamisch en vitaal, een poort naar het oosten, gericht op samenwerking, met oog voor onderwijs en kennisontwikkeling, toerisme, cultuur en recreatie. In 'het Nieuw Deventerisme' (deel 1) worden deze kenmerken van een identiteit voor Deventer genoemd. Al eerder werden beschrijvingen gegeven van deze regio en van landstad Deventer als een dienstverlenende regio/stad, waar kleinschaligheid en de 'menselijke maat' als belangrijke pluspunten worden genoemd. Het toekomstbeeld van Deventer is dat van een poort naar het Oosten en direct in contact met de ommelanden, een Kennisstad met nadruk op de opbouw van een kennisinfrastructuur, een Netwerkstad met samenwerking als handelsmerk en Hanzestad met een sociaal hart. Juist deze kwalificaties komen ook naar voren in gesprekken over de zorg voor mensen in de regio. In LandStad Deventer wordt een zorgzame omgeving nagestreefd. Op regionaal niveau komt langzamerhand een samenhangend systeem van zorgvoorzieningen op gang, die duidelijk aansluiten bij de 'zorg op maat gedachte', kleinschaligheid en een dynamische gerichtheid kennen op het bieden van gevarieerde mogelijkheden voor dagbesteding en passende activiteiten voor mensen met een handicap. Ook het doorbreken van muren tussen de verschillende zorgvoorzieningen komt op gang.

2.2 Historische relatie tussen Zorg en Landbouw

Deventer kent al meer dan zeven eeuwen een relatie tussen zorg en landbouw. Diverse zogenaamde gasthuizen boden vanaf de middeleeuwen zorg aan armen, gasten, zieken en behoeftigen. Financiering hiervan was voor de gasthuizen een voortdurende bron van aandacht. Weldoeners waren nodig voor het uitvoeren van weldadigheid. Om die reden streefde men via schenkingen, legaten en erfstellingen (vaak ter bevordering van het zielenheil van de gevers) naar het opbouwen van vermogen door het aankopen van boerderijen, landerijen en bossen. Deze bezittingen lagen soms ver van Deventer, maar de meesten lagen in de directe omgeving van Deventer. Tot het beheer van een gasthuis behoorde veelal ook de exploitatie van een eigen (stads)boerderij. De exploitatie van een bedrijf boden een goedkope mogelijkheid om bewoners te voorzien van verse agrarische producten, eventuele overproductie te gelde gemaakt en om bewoners die konden werken aan passende arbeid te helpen. Een dergelijke boerderij lag oorspronkelijk binnen de muren en men had weiderecht voor beweiding buiten de muren op de stadsweiden. De gasthuizen exploiteerden ook zogenaamde koolhoven, in feite volkstuinten, voor de verbouw van groenten en fruit in eigen beheer en via verpachting ook door burgers. Pachters van de hoeven en landerijen, in bezit van de gasthuizen, voldeden hun pacht voor een deel in natura door het leveren van granen, peulvruchten, vlees en andere producten aan de gasthuizen.

De opbrengsten van de agrarische activiteiten op de boerderijen en de exploitatie van bossen en landerijen vormden zo de financiële en materiele basis voor de veelvormige zorg in de stad Deventer. Kortom een effectieve stad-land relatie.

In de loop van de zeventiende en achttiende eeuw werd de noodzaak tot een effectievere exploitatie steeds meer noodzakelijk omdat de bijdragen uit schenkingen en legaten sterk afnamen. De mindere rentabiliteit van de eigen boerderijen leidde er toe dat ze werden afgestoten en de weiderechten werden verpacht. Nogal wat rijke burgers kochten de bedrijven en de landerijen op. Gronden direct bij de stad werden verpacht als hoven (tuinen). Verder buiten Deventer lagen grotere bezittingen en bij deze boerderijen hoorde ook waardelen in marken (aandelen in gronden gemeenschappelijk in eigendom en beheer). Daarmee droegen de gasthuizen ook verantwoordelijkheid voor en hadden invloed op gronden ver buiten de stad in de wijde omgeving, zowel in het Gelderse als in Oversticht (Overijssel). De invloed van de stad op het platteland nam in deze tijd verder toe omdat steeds meer rijke burgers, veelal ook betrokken als bestuurder bij de gasthuizen, hun kapitaal belegden in gronden en boerderijen die waardelen hadden in de marken rondom Deventer. In de eerste helft van de negentiende eeuw werden de marken opgeheven en de gronden werden toebedeeld aan de gewaarde hoeven c.q. de geërfdn.

Aan het einde van de negentiende eeuw kreeg de exploitatie van de resterende bezittingen meer aandacht van de besturen. Door hun directe bemoeienis met de hoeven en landerijen, de jacht, de bosexploitatie en ontginning van woeste gronden hebben ze een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van het agrarisch cultuurlandschap rondom Deventer. De betrokkenheid van de bestuurders bij de pachters en hun bedrijven was vooral in de laatste eeuw groot. Zij hebben bijgedragen aan een verdere ontsluiting van het landelijk gebied, verbeterd waterbeheer en modernisering van de bedrijfsvoering van de boerderijen. Anderzijds hebben zij in de twintigste eeuw door de verkoop van gronden de omvangrijke stadsuitbreiding van Deventer mogelijk gemaakt. De afzet van zuivelproducten en eieren van de pachter aan de bedrijven en op de markt aan particulieren vormde een andere belangrijke verbintenis tussen stad en platteland.

Uiteindelijk in de tweede helft van de twintigste eeuw werd de verbondenheid tussen zorg en landbouw in de regio Deventer ontkoppeld door de zorg voor de mens onder te brengen bij de stichting Verenigde gestichten en de zorg voor landbouw, landschap en natuur neer te leggen bij de stichting IJssellandschap. De omvang en ligging van het huidige bezit rondom Deventer in combinatie met de historie rechtvaardigen een nauwe betrokkenheid van de stichting bij versterking van economische bedrijvigheid in het landelijk gebied van Zuid west Salland. Het gevoerde beheer toont tevens het belang dat men hecht aan het cultuurhistorische karakter van natuur en landschap in dit gebied.

De geestelijke gezondheidszorg kent nog een aanvullende relatie met de landbouw en het landschap in de omgeving van Deventer. Evenals bij de andere gasthuizen werden de bewoners van het betreffende Sint Elisabethgasthuis in de zestiende en zeventiende eeuw zoveel mogelijk aan het werk gezet op het eigen boerenbedrijf als

tegenprestatie in natura voor hun verblijf en verzorging. Het kan beschouwd worden als een primitieve vorm van 'arbeidstherapie'. Later in de tijd werd deze eigen boerderij afgestoten. In het midden van de negentiende eeuw begon het bestuur opnieuw te experimenteren met het inzetten van patiënten in de landbouw op een eigen bedrijf. Daartoe werden een bouwplan ontwikkeld dat zoveel en zolang mogelijk (hand)arbeid vroeg. Deze benadering was succesvol omdat veel verpleegden van het platteland afkomstig waren en het type werk kenden.

Bij de gedeeltelijke verplaatsing van het gasthuis naar het terrein Brinkgreven rond 1880 werd een grootschalig landbouwbedrijf opgestart. Dit bedrijf omvatte akkerbouw, veeteelt en tuinbouw, later uitgebreid met bosbouw en alles in combinatie met het beheer van het landgoed. De verplaatsing van een gesticht van binnen de muren naar een buitengesticht beschouwde men als een nieuw concept van het omgaan met geesteszieken. Regelmatige arbeid in de buitenlucht werd een succesvolle therapie geacht. Mede daardoor groeide het landbouwbedrijf op Brinkgreven uit tot een zeer rendabele modelboerderij in therapeutisch en landbouwkundig opzicht. De naam van de boerderij is daarbij vanzelfsprekend: 'Labor Sanat' (arbeid geneest). In de periode 1906-1915 werden heidegronden op enige afstand van Brinkgreven aangekocht ter ontginning door patiënten. De boerderij Heihoeve met 30 hectaren ontgonnen woeste grond is hier het resultaat van. Na de tweede wereldoorlog verschoof de aandacht van het productieve, collectieve naar het therapeutische, individuele doel van arbeidstherapie. Ook kwamen er steeds minder patiënten van boerenherkomst. In de jaren zestig werd het bedrijf omgezet in gemechaniseerde akkerbouw. De akkerbouwactiviteiten werden echter begin jaren zeventig afgebouwd. Daarmee verminderde de betekenis van het landbouwbedrijf sterk voor de geestelijke gezondheidszorg. De resterende gronden van het gasthuis en Brinkgreven zijn verpacht en de bossen worden professioneel beheerd. Daarmee is een einde gekomen aan een specifieke relatie tussen de geestelijke gezondheidszorg en landbouw in Deventer en omgeving.

2.3 Onderzoeksopdracht 'Zorgkaart Deventer Olst-Wijhe'

De opdracht voor een onderzoek naar 'de zorgkaart Deventer e.o' is voortgekomen uit contacten binnen onderzoek naar de ontwikkeling van Landstad Deventer. Vanuit het onderzoeksprogramma 'Groene Metropolen' ondergebracht bij Researchcentrum Alterra (Wageningen-UR) werd contact gezocht met de Stichting IJssellandschap in Deventer om gezamenlijk een verkenning te doen naar zorgrelaties in de regio Deventer (inclusief Olst-Wijhe gemeentegrenzen zijn aangehouden). Vanuit Alterra heeft Gerhard Kolkman de eerste aanzetten gegeven tot het onderzoek. Stichting IJssellandschap beheert verschillende landgoederen en boerderijen en zoekt naar impulsen (o.a. op het gebied van groene diensten en zorglandbouw) om het in het landelijk gebied nieuwe netwerken en initiatieven te kunnen ondersteunen. Uiteindelijk is het onderzoek grotendeels bekostigd vanuit het onderzoeksprogramma groene metropolen en deels door Stichting IJssellandschap.

De kwaliteiten van dit gebied uit de beschrijving 'Nieuw Deventerisme' en de historische band tussen landgoederen en zorg, geven aanleiding om te vermoeden dat

een gezamenlijk regionaal netwerk voor 'groene zorgdiensten' in en om de stad tot de mogelijkheden behoort. Onder 'groene zorgdiensten' wordt hier verstaan: een breed aanbod aan dienstverlening aan zorgvragers, waarbij wonen/werken en dagbesteding en recreatie in een groene omgeving of landelijk gebied mogelijk is. Hierbij kan het gaan om werken bij een boer, logeren in een stads- of plattelandsboerderij, wonen in een landelijk gelegen woongroep voor begeleid wonen etc. Zowel vanuit de zorginstellingen als de organisaties gericht op plattelandontwikkeling en Landbouw & zorg komen steeds meer gerichte vragen en antwoorden op 'groene zorgdiensten'. In deze studie worden huidige ontwikkelingen binnen Deventer e.o. beschreven en een toekomstige ontwikkeling geschetst.

“Er gebeurt veel op het gebied van zorgprojecten in Overijssel; alleen is het erg onoverzichtelijk wat en waar precies. Veel mensen hebben ideeën, nemen initiatieven..., maar hoe komen we dat te weten. Ook bij instanties die een bemiddelende rol zouden kunnen spelen, is slechts een deel van de informatie beschikbaar.”

Dit onderzoek wil voor de regio een eerste overzicht zijn van regionale initiatieven tot de vorming van nieuwe netwerken op het gebied van diensten in het groene gebied in het rapport aan te duiden als 'groene zorgdiensten' en geeft:

- een beschrijving van de huidige vraag en aanbod
- een overzicht van nieuwe netwerken in het gebied,
- een eerste weergave van een zorgkaart;
- een verkenning van toekomstige mogelijkheden om netwerkvorming in het gebied te stimuleren.

Met deze peiling wordt een aanzet gegeven tot een continue interactieve verkenning van zorgnetwerken in de regio. De onderzoekers hebben aangehaakt bij bestaande activiteiten en samenwerkingsverbanden gericht op landbouw, platteland vernieuwing, zorg & landbouw en zorg vernieuwing. Gezocht is naar samenwerking met verschillende instanties in de omgeving om de gegevens boven tafel te krijgen. Dit betrof: gemeente Deventer en Olst/Wijhe, Stichting IJssellandschap, Issala, DLG, Stimuland en daarbij aangesloten adviseurs, GLTO, Project Landstad Deventer, Zorgkantoor Midden IJssel en Zwolle, Zorginstellingen in en rond Deventer, zorgaanbieders in en rond Deventer. Er is gewerkt vanuit het standpunt 'het moet maar gaan zoals het kan' en 'zoveel mogelijk aansluiten bij bewegingen die reeds gaande zijn'

In dit verslag worden de eerste resultaten van een zoektocht in de regio Deventer weergegeven. Hierbij is niet alleen gezocht naar projecten op zorgboerderijen, maar ook naar andere (ambachtelijke) projecten, waarin zorgelementen zijn opgenomen. Het ligt in de bedoeling aan dit onderzoek een interactieve vervolgactie te koppelen, waarin het verwerken van nieuwe gegevens opgepakt wordt i.s.m. voornoemde instellingen en instanties. Zoals Ketelaars e.a. (2002) in hun onderzoek weergeven, is de onbekendheid van landbouw & zorg nog een grote hinderpaal voor nieuwe ontwikkelingen. Daarom is het van belang zo direct mogelijk informatie uit te wisselen en met belanghebbenden in de regio in contact te treden.

Het onderzoek heeft tot doel te komen tot een beschrijving en weergave van 'de zorgkaart' voor Landstad Deventer, waarbij de kwaliteiten van stad en land

wederzijds worden benut in de toekomstige maatschappelijke netwerken. De betrokkenen uit het zorggebied zullen in het project een participatieve rol krijgen. De uitkomsten leveren een bijdrage aan het programmeringonderzoek Landbouw en zorg Wageningen-UR. In dit rapport is een beschrijving gegeven van onze bevindingen en wordt een aantal mogelijkheden voor toekomstige versterking van nieuwe netwerken aangegeven. Met deze beschrijving wordt een aanzet gegeven voor gezamenlijk overleg en informatie-uitwisseling op regionaal niveau. In een vervolgactie zal meer aandacht besteedt worden aan interactie tussen betrokken instanties in het gebied, gezamenlijke uitwisseling en het registreren van nieuwe netwerken op de zorgkaart.

2.4 Onderzoeksmethoden

Er is steeds gezocht naar pragmatische methoden om informatie te verzamelen binnen reeds bestaande initiatieven. De volgende stappen zijn gezet:

- a. bronnenonderzoek naar landelijke en provinciale ontwikkelingen in de zorglandbouw en de vertaling naar de regionale ontwikkelingen;
- b. (telefonische) interviews met betrokkenen vanuit gemeente, provincie, zorginstellingen, ondersteunende instellingen en (plattelands)ondernemers in het landelijk gebied;
- c. actoren analyse (wie worden er genoemd als actoren binnen dit veld);
- d. drie steekproeven onder bestaande doelgroepen (pachters van St. IJssellandschap, geïnteresseerden die reageerden op een oproep van St. IJssellandschap om met actieplannen te komen en onder leden van Issala) over nieuwe activiteiten op het gebied van zorglandbouw en één peiling onder 166 adressen van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) over voornemens om hun werkzaamheden uit te bouwen naar recreatie en zorg;
- e. een bijeenkomst i.s.m. het Zorgkantoor Midden IJssel voor zorginstellingen binnen het zorgnetwerk om de bevindingen te toetsen met zorginstellingen;
- f. een kleinschalige excursie naar een aantal zorgboerderijen in de regio (i.s.m. Stimuland);
- g. De zorgkaart wordt gezien als een eerste versie, waarmee andere instanties en de opdrachtgever zelf verder kunnen gaan. De kaart bevat een grafische weergave van de bestaande zorgactiviteiten en een lijst met betrokken instanties. Dit zijn zowel zorginstellingen als zorgaanbieders in het landelijk gebied rond Deventer Olst-Wijhe.

Hoewel het in de bedoeling lag alle doelgroepen binnen de AWBZ mee te nemen in het onderzoek, hebben we ons uiteindelijk geconcentreerd op de activiteiten voor GGZ, gehandicapten en ouderen.

Het project is uitgevoerd door de volgende research centra van Wageningen UR:

- Alterra (groene ruimte) – eerste verkenning en ideeontwerp door Gerhard Kolkman. Onderzoek gericht op ruimtelijke problematiek, vraag en aanbod zorginstellingen en procesaansturing door Gielijn Blom, Rob le Rutte en Yvon D. Schuler (tevens projectleider).

- LEI (Landbouw Economisch Instituut) gericht op marktvraagstukken op landelijk en provinciaal niveau en advisering toekomstige ontwikkelingen) door Michelle van der Lans en Marien Borgstein.
- Plant Research international (PRI) gericht op de vraag en aanbod vragen vanuit de landbouw-actoren door Jan Hassink.

Woon werk project Ganzenbrink

Voor de ondersteuning vanuit de regio is een klankbordgroep een aantal maal bij elkaar geweest, te weten. Jaap Starkenburg (St. IJssellandschap), Wim Janssen (LNV-oost), Jacqueline van Zeist (DLG). Zorgkantoor Midden- IJssel in de persoon van Janneke Schouten- Bartels heeft ondersteuning geboden bij het uitvoeren van een regionale bijeenkomst. Bert Rotmensen van Stimuland heeft ondersteuning geboden bij de excursie die in het gebied is georganiseerd. Tevens hebben verschillende deelnemers aan bijeenkomsten, interviews en bezoeken ons veel informatie gegeven over de ontwikkelingen. Hartelijk dank daarvoor!!

Dit onderzoek pretendeert geen uitputtend en volledig beeld te geven van de situatie in de regio. Deze rapportage is een eerste stap in een verkenning van bestaande en mogelijke nieuwe zorgnetwerken in de regio en kan dienen als startpunt voor interactieve bijeenkomsten om de zorgkaart Deventer Olst-Wijhe vollediger te maken. Het onderzoeksteam hoopt erin geslaagd te zijn een herkenbare impressie van de regio te geven met Stimuland en vele actoren in deze regio graag samenwerken aan vervolgacties.

3 Regionale ontwikkelingen als inspiratie

3.1 Huidige zorgstructuur Deventer en omgeving

Het beschreven gebied bestaat uit de gemeenten Deventer Olst-Wijhe. Het zorgaanbod voor de regio wordt via het Zorgkantoor Midden IJssel (onder gebracht bij Sallandverzekeraars) en deels door zorgkantoor Zwolle (voor Wijhe). De integratie van Stad en Land is in de Provincie Overijssel in samenwerking met de gemeenten Deventer, Olst voortvarend ter hand genomen. Bathmen is inmiddels afgefallen. Door middel van het project Landstad Deventer is twee jaar gewerkt aan ideeontwikkeling. Een van de onderwerpen die daar de aandacht vroeg was de ontwikkeling van “nieuwe netwerken” als aanvulling de activiteiten op agrarische bedrijven. Deze nieuwe netwerken kunnen o.m. betrekking hebben op ontwikkeling van recreatie of zorgsystemen op agrarische bedrijven. Zorgkantoor Midden IJssel (en Salland verzekeringen) hebben meerjaren visie ontwikkeld.

De integratie van zorg en samenleving is actueel. Voorbeeld hiervan is dat sociale werkplaatsen veranderen in “gezins”-huizen in stad of dorp. De samenleving wordt als het ware naar de zorg gebracht in plaats van andersom. Ook wordt door veranderingen in de samenleving, zoals meer tweeverdieners en een voortgaande individualisering, de vraag naar zorg steeds breder en strekt zich uit van baby tot bejaarde en validen tot invaliden. De ontwikkeling van zorg op het platteland sluit aan bij de ambitie plattelandsondernemers die bezig zijn met de ontwikkeling van bijvoorbeeld zorgboerderijen, kinderopvang, manege voor gehandicapten en sluit tevens aan bij een reeds bestaande therapeutische gemeenschap (Olst). Deze ontwikkeling biedt de mogelijkheid meer arbeidsplaatsen op het platteland en in stad te houden en mogelijk te vergroten. De ontwikkeling sluit ook aan bij het streven gezondheidszorg te individualiseren en nieuwe woon-zorgstructuren op te bouwen. Ook de deconcentratie van zorgactiviteiten, maakt het noodzakelijk om op andere plekken dan de stad te (ver)bouwen voor de zorg. De versoepeling van splitsing van boerderijen (zoals Deventer en de provincie nu voorstaan) in meerdere wooneenheden kan voor de toekomst soelaas bieden.

Het aanvullend inkomen van boeren is nog veelal gericht op het opzetten van toeristische - recreatieve nevenactiviteiten, het verkopen van landeigenproducten, agro-toerisme en campingfaciliteiten. Deze initiatieven worden o.a. ondersteund door de VVV Deventer. Toch blijken ook initiatieven op het gebied van zorg steeds vaker opgepakt te worden. Dit regionaal georiënteerde onderzoek sluit aan bij de ambities van de provincie Overijssel te komen tot een uitbouw van zorgboerderijen met woonfunctie voor zowel ouderen die van oudsher een binding hebben met het landelijk gebied, als voor mensen met een handicap, met psychiatrische problematiek en verslaafden. Stichting Stimuland heeft in 2002 opdracht gekregen tot de vorming van zes of zeven zorgboerderijen in Overijssel. Inmiddels heeft Stichting Stimuland een prijs (‘Stimulansen’) ingesteld voor activiteiten gericht op duurzame land- of tuinbouw of innovatieve landbouw. Hieronder vallen ook initiatieven die te maken

hebben met het uitbouwen van zorgactiviteiten. Stimuland ondersteunt sinds zes jaar plattelandsondernemers bij het opzetten van nieuwe economische activiteiten, waaronder het opzetten van zorgboerderijen.

De stijgende belangstelling voor zorglandbouw wordt vanuit verschillende kanten bevestigd. De Reinoud Adviesgroep, Cliëntenorganisatie (CLO) en de brancheorganisatie voor verpleging en verzorging Arcades maken melding van meer gerichte zorg in het landelijk gebied en toename van zorgwoonplaatsen. De groeiemarkt zit in de aangepaste zorg demente ouderen (hiervoor wil Arcades de komende jaren 10.000 extra wooneenheden opzetten), bemiddelde ouderen die andere vormen van wonen prefereren (splitsen van boerderijen is hiervoor noodzakelijk). Ook de nadruk op woonzorgaangementen is te merken. Het samenwerkingsverband Project!mpuls (Aedes, Arcades, Landelijke vereniging thuiszorg (LVT) en Mogroep (welzijn ouderen) wil wonen, zorg en welzijn meer aan elkaar verbinden en houdt geregeld bijeenkomsten waarin de volgende thema's aan de orde komen: woonzorgzones, welzijn, schakel tussen wonen en zorg, samenwerking tussen wonen, zorg en welzijn, opplussen van de woning voorraad.

In Deventer e.o vinden deze ontwikkelingen uiteraard ook plaats. Hier wordt ook gezocht naar nieuwe woonunits voor gehandicapte jongeren die (begeleid) zelfstandig willen wonen. Ook in deze regio is het netwerk van zorgvragers en zorgaanbieders of zorgondernemers in verandering. Dit heeft te maken met de aandacht voor zorglandbouw of zorg in het landelijk gebied vanuit de sturende instanties (zorgkantoor, zorginstellingen), maar ook beleidsmakers vanuit ruimtelijke ordening & landschapsbeheer, welzijn & zorg en ondernemers in het landelijk gebied zien steeds meer in het opzetten van zorgactiviteiten. Het Zorgkantoor Midden IJssel heeft een meerjarenvisie opgesteld waarin:..... Ook de media besteden steeds meer aandacht aan de ontwikkelingen op dit vlak. Dat is goed voor de bekendheid rond het fenomeen zorglandbouw of zorgondernemers in het landelijk gebied.

De volgende gebiedsontwikkelingen zijn te noemen:

A. Scheiding tussen grote en kleine organisaties voor zorg:

Er lijkt een scheiding te zijn tussen verschillende onderhandelingslagen.

1. **De AWBZ of PVB cluster:** SPD, grotere intramurale zorginstellingen (Lathmer, Overkempe, Parabool, Van Koetsveld, ...), Zorgkantoor (verzekeraars). Deze instellingen starten vaak zelf zorgboerderij of werkplaats om geld niet uit eigen instelling te laten wegstromen en gaan daarnaast nog relaties aan met erkende zorgboerderijen of andere werkplaatsen.
2. **Het PGB cluster:** Landbouw & zorg, Stimuland, GLTO, zorgboeren en kleine wooninitiatieven.. Deze instellingen willen graag maatgerichte zorg bieden, maar zitten vaak niet daar waar de plaatsen en zorgvragen verdeeld worden, namelijk het zorgkantoor.
3. Instellingen die tussen deze twee lagen bekneeld raken door professionalisering en groei. "Te klein voor het tafellaken en te groot voor het servet."

Tussen deze lagen zijn verschillen in aanpak, financiering. Dit staat samenwerking in de weg. Vraag is: hoe kunnen mensen maatgericht geholpen worden en kleinschalige initiatieven naast grootschalige activiteiten laten bestaan. Er lijkt veel concurrentie

binnen de samenwerkingsontwikkelingen te ontstaan. Geldstromen lijken een indicator om de ontwikkelingen verder te volgen.

B. Mega-instellingen met zorglocaties in het landelijk gebied

Fusies of opgaan in een grotere moederstichting levert ook voordelen op o.a. het verkrijgen van PVB (meer geld voor de geleverde zorg) is erg aantrekkelijk. Daar tegenover staat dat flexibiliteit wordt ingeleverd. Het volkshuis in Deventer gaat nu ook op in 'de Vijfsprong'. Er ontstaan mega-instellingen en hierdoor dus minder vrije keus voor ouders en cliënten. De bestaande instellingen gaan eigen afdelingen opzetten in het landelijk gebied en maken daarbij nog weinig gebruik van de reeds bestaande initiatieven op kleinere schaal.

C. Ontschotting en samenwerking

In de regio blijkt steeds vaker samenwerking tussen verschillende zorginstellingen mogelijk te zijn. De wijziging van de AWBZ maakt ontschotting in de toekomst nog meer mogelijk, waardoor gehandicapte ouderen op verschillende instellingen opgevangen kunnen worden. Ook nu is samenwerking tussen instellingen voor GGZ en gehandicapten geen uitzondering meer. Ook het delen van huisvesting behoort tot de huidige realiteit, nieuwe woonzorgcombinatie maken ook samenwerking met woningcorporaties noodzakelijk.

D. Kleinschalige wijkgerichte aanpak

Het bevorderen van zorg in de directe omgeving wordt gekoppeld aan het behouden van andere dienstverlenende activiteiten in kleine woonkernen. Te denken valt aan het opzetten van een buurtwinkel, buurthuis en dagopvang voor speciale doelgroepen als wijkgerichte aanpak.

E. Benutten arbeidspotentieel

Alleen gediplomeerde zorgmedewerkers kunnen delen van de zorg op de boerderij overnemen van instellingsmedewerkers. De opmerking: "maar waarom zouden we dat doen als we hier vaste medewerkers hebben op het instituut.", wordt toch vaak ook overstemd door mensen die aangeven juist te kiezen voor de spreiding en te profiteren van een groot arsenaal aan werkers in het landelijk gebied.

F. Zorg om de zorg

De zorginstelling is en blijft verantwoordelijk voor het zorgaanbod. De boerderij is de context en het werkgebied, waarin uitbreiding van zinnige dagactiviteiten mogelijk wordt. De scheiding van verantwoordelijkheden wordt zowel vanuit de kant van de zorginstellingen als de kant van de plattelandsondernemer kritisch bekeken.

G. Aanpak in provincie Overijssel

De provincie Overijssel ondersteunt sinds 1998 de ontwikkeling van Landbouw en Zorg. Overijssel heeft het projectmanagement voor Landbouw en Zorg uitbesteed aan Stimuland. Deze stichting is in 1996 opgericht door GLTO en provincie Overijssel en richt zich op plattelandsvernieuwing.

Stimuland onderhoudt de contacten met de contactpersonen binnen de directies landbouw en zorg. Stimuland heeft een projectteam ingehuurd voor de uitvoerende

taken. Dit projectteam richt zich op zaken zoals gesprekken met geïnteresseerde boeren, kennisoverdracht, matching en financieringsovereenkomsten. In dit projectteam zitten 3 mensen: één met een zorgachtergrond, één met een landbouwachtergrond en een allround iemand. Zij verdelen onderling de taken. Het beleid is aanvankelijk ingezet op het initiëren van zorgboerderijen. Hierbij was de doelstelling het initiëren van 11 zorgboerderijen en 1 voorbeeldbedrijf. Al snel heeft men hiernaast heel duidelijk ingezet op het waarborgen van kwaliteit en continuïteit. Zo is implementatie van het kwaliteitssysteem een voorwaarde voor subsidiëring en wordt veel geïnvesteerd in grondige oriëntatietrajecten. Aanvankelijk gebeurde dit d.m.v. individuele begeleiding, inmiddels is men overgestapt op een combinatie van een collectieve oriëntatiecursus aangevuld met individuele begeleiding. Voordeel van een lang oriëntatietraject is dat de boeren die daadwerkelijk starten goed voorbereid zijn en weten wat hen te wachten staat. Tweederde van de boeren die start met een oriëntatietraject in Overijssel haakt tijdens de oriëntatie af. Zo bewerkstelligt men dus een schifting en waarborgt men de continuïteit (voor zover mogelijk) van de zorgboeren die daadwerkelijk een zorgtak starten. Volgens Cathy van Dijk, projectleider van het provinciale project is het aantal boeren dat stopt met de zorgtak in Overijssel aanmerkelijk lager dan in omliggende provincies. Dit soort cijfers is echter moeilijk te verifiëren. De provincie stelt slechts een gering bedrag (13.636 euro per jaar) beschikbaar voor subsidies aan zorgboeren. Op dit moment zijn er ongeveer 20 zorgboerderijen in Overijssel.

De provincie heeft zich in de zomer van 2002 georiënteerd op een geschikte ondersteuningsstructuur voor de verdere professionalisering van Landbouw en Zorg. Hiervoor is een extern adviesbureau (de Bovenkamer) in de arm genomen. Dit bureau heeft aan de belangrijkste partijen in het veld van landbouw en zorg gevraagd aan wat voor soort ondersteuning zij behoefte hebben. Als partijen werden onderscheiden de zorgboeren, de cliënten, de instellingen, de financiers, de "verkeersregelaars" zoals het RIO en de SPD en de adviseurs landbouw en zorg. De Bovenkamer komt met het advies een ondersteuningsstructuur in te stellen (transferpunt landbouw en zorg Overijssel) met de volgende algemene taken:

- Centraal aanspreek- en informatiepunt
- Coördinatie van vraag en aanbod
- Netwerk onderhouden
- Cliënt volgen
- Kennisontwikkeling

Deze taken worden door alle partijen van belang geacht.

Zorgboeren hebben daarnaast nog specifiek behoefte aan belangenbehartiging, vergroten van de bekendheid en het verwerven van een AWBZ erkenning.

In samenwerking met andere partijen zou het transferpunt Landbouw en Zorg Overijssel startersbegeleiding kunnen bieden aan oriënterende boeren en hulp bij de implementatie van het kwaliteitssysteem Landbouw en Zorg.

Visie van de provincie Overijssel puntsgewijs

- Professionalisering van de sector is noodzakelijk; daarvoor is een ondersteuningsstructuur nodig

- De nadruk moet niet liggen op het realiseren van zoveel mogelijk zorgboerderijen, maar op kwaliteit van de zorg die geboden wordt en continuïteit in de geboden zorg en de bedrijfsvoering
- Om een adequate ondersteuningsstructuur op poten te zetten is het nodig eerst de ideeën en visies van alle belanghebbenden in kaart te brengen
- Naast de provincie moeten er andere partijen zijn die ook financieel bijdragen aan de ondersteuning van Landbouw en Zorg.

Ervaringen in Overijssel waar van geleerd kan worden

- Zorgboerderijen die al wat langer draaien blijven begeleiding nodig hebben. De vragen veranderen. Voor een goede zorgverlening is blijvende ondersteuning en begeleiding nodig. Dit kan gegeven worden door een zorginstelling of vanuit een ondersteuningsstructuur.
- Er zijn nauwelijks zorgboeren die afhaken als ze eenmaal gestart zijn. Dit komt doordat er veel tijd wordt besteed aan het oriëntatietraject; elke zorgboer begint goed voorbereid.
- Implementatie van zorglandbouw binnen zorginstellingen is vaak nog te veel afhankelijk van één enthousiast persoon. Er is vanuit een instelling vaak geen visie of beleid ontwikkeld. Dit geeft risico's t.a.v. de continuïteit.
- De meerwaarde van zorgboerderijen is nog te weinig voor het voetlicht gebracht
- Door verschillende subsidiestromen (Europese fondsen via Leader, ESF, POP) elk met hun eigen kaders, waarbij ondernemers zelf subsidie kunnen aanvragen, ontstaan te veel ad hoc ontwikkelingen en samenwerkingsverbanden die niet altijd passen bij de kaders van de provincie: kwaliteit en continuïteit.
- De diverse partijen in het veld van Landbouw en Zorg hebben verschillende belangen. Het is van groot belang hier rekening mee te houden en te zoeken naar gemeenschappelijkheden. Zo zien veel zorginstellingen een zorgboerderij nog steeds als een concurrerende in plaats van een aanvullende voorziening.

Op initiatief van de provincie Overijssel zijn er twee denktanks ingericht, een voor de regio West-Overijssel/Deventer en een voor de regio Twente. Beide denktanks kregen opdracht om vanuit een integraal perspectief een visie te ontwikkelen op het brede terrein van de zorg, met als uitgangspunt verbindingen tot stand te brengen tussen de diverse sectoren. Uitspraken die in de ontwikkelde visie naar voren komen, zijn:

- Het volgen van de veranderingen en tendensen in de zorgvraag zijn. Wanneer de zorgvraag helder is, dient daarvoor een passend aanbod beschikbaar te komen.
- De behoefte aan hulpvraagverduidelijking gebruikmakend van consumenteninformatie en trajectbegeleiding samenkomend in een steunpunt. Dit “steunpunt” zou vervolgens makkelijk toegankelijk dienen te zijn en dichtbij beschikbaar. Het liefst gericht op wijken en plattelandskernen. Stimuland heeft hiervoor een onderzoek laten uitvoeren.
- Verhogen van de aantrekkelijkheid en verbeteren van de randvoorwaarden van de informele zorg.
- Uitbreiding van het vrijwilligersbestand
- Decentralisatie van de zorg: instellen van integrale netwerken op (sub)regionaal-niveau en het opzetten van integrale zorgposten in de wijk.

Ook de zorgkantoren ontwikkelen visies op de afstemming van vraag en aanbod in de zorg en zullen daarom als gesprekspartners in de nieuwe netwerken een belangrijke (gaan) spelen.

3.2 Vraag en aanbod naar zorg in de regio

Verzamelde gegevens

“Wie, wat, hoe, waar en wat is er al over bekend? Zoveel actie, maar waar is de informatie te vinden. Uiteraard bij de gevestigde beleids- en begeleidingsinstellingen, maar ook in de verhalen van de mensen in het veld. Kent u mensen die zorgactiviteiten opzetten en zijn er instellingen in de regio die samenwerken met boeren of inwoners van plattlandsgebieden? Verhalen toetsen door nog meer navraag doen, checken van adressen en telefonische en face-to-face interviews doen, bezoeken van initiatieven en instellingen, luisteren naar verhalen, opmerkingen en vooral meningen. Terugkoppelen van bevindingen en nog meer doorvragen...Hebben we de zorgkaart Deventer e.o. nu redelijk in beeld?”

Kortgezegd kan aangegeven worden dat we te maken hebben met een groeiende markt in de regio op het gebied van uitbreiding ‘groene’ diensten, waarbij zorgdienstverlening vooral door de vrouwen van de boerderijen als nevenactiviteit opgezet wordt. Veelal werken zij parttime in de zorg en kunnen zij daardoor initiatieven binden hun eigen boerderij als optie verder uitwerken. Harde cijfers over vraag en (toekomstig) aanbod zijn moeilijk te geven. Uit enkele steekproeven is gebleken dat zorginitiatieven slechts bij een kleine groep uit het landelijke gebied wordt opgepakt. Hiervoor zijn de volgende redenen: de verantwoordelijkheid is groot dat betekent dat je goed moet bedenken of je er aan begint, investeringen zijn vaak hoog, het aandeel in de zorgtaak moet goed afgestemd worden met zorginstellingen en/of zorgvragers, de privacy wordt direct geschonden en dat is ook niet iets dat iedereen graag wil. De netwerken die nu bestaan worden voornamelijk aangestuurd door subsidiërende instanties of samenwerkingsverbanden vanuit de zorginstellingen. Netwerken vanuit de plattlandsorganisaties richten hun pijlen minder op

zorgactiviteiten. Het beleid van de gemeente geeft hiervoor ook weinig aanleiding. Op het gebied van zorg in het landelijk gebied heeft gemeente Deventer geen uitgestippeld beleid en er is ook geen gemeentelijk of regionaal loket voor dit thema. Dat betekent dat initiatiefnemers bij verschillende instellingen hun informatie moeten verzamelen. Een regionaal loket zou daarom geen overbodige luxe zijn.

In het onderzoek werd gestreefd naar het achterhalen van de volgende gegevens:

- Welke activiteiten bestaan er op het gebied van landbouw (landelijk gebied) en zorg in Deventer e.o?
- Welke initiatieven zijn of worden momenteel ontwikkeld?
- Welke uitbreiding naar doelgroepen verwacht u?
- Welke actoren en/of groepen van actoren zijn hierbij betrokken?
- Welke netwerken functioneren op gebied van landbouw en zorg?

In de volgende paragrafen wordt hierop nader ingegaan.

3.3 Gesprekken met zorginstellingen

De vraag naar zorgvoorzieningen in het landelijk gebied (kwalitatief en kwantitatief) is nog moeilijk in te schatten. Ook voor zorginstellingen zelf. Wel is duidelijk geworden dat zorg voor specifieke doelgroepen voorzieningen noodzakelijk maakt, die niet overal te realiseren zijn. Ook is het belangrijk te kijken naar het rendement van extra decentrale voorzieningen in het landelijk gebied en de mogelijkheid om zorgvoorzieningen te koppelen aan hernieuwde functie binnen kleine woonkernen (buurtwinkel, café etc.). Juist voor zorgvragers in het landelijk gebied zelf is het noodzakelijk te streven naar zorg dicht bij huis. Hierop zal de komende tijd zeker meer aandacht gericht zijn. Het verplaatsen van zorgvragers uit de stad naar het

landelijk gebied is slechts dan waarschijnlijk als dagbesteding / werkmogelijkheden worden gecombineerd met woonvormen. Juist het realiseren van woonvoorzieningen blijkt ingewikkeld en vaak kostbaar. Vooral de huidige onmogelijkheid om boerderijen te splitsen in meerdere wooneenheden levert obstakels op. Zorginstellingen willen zich vooral op hun kernactiviteit zorg richten en zullen graag beheersactiviteiten voor gebouwen e.d. aan anderen overlaten. In de onderhandeling met kleinere initiatieven in het landelijk gebied, wordt steeds de vraag gesteld of zij

voldoende geëquipeerd zijn om aan de specifieke voorwaarden te voldoen. Toch is een aantal activiteiten voor zorgvragers opgezet en worden nog steeds nieuwe initiatieven ontplooid. De volgende indeling kan hiervoor gemaakt worden.

Enkele voorbeelden van initiatieven uit Deventer en omstreken	A. Door zorginstelling zelf georganiseerd en beheerd	B. Door anderen voor de zorginstelling georganiseerd en beheerd
1. Initiatief vanuit zorginstelling zelf	De Parabool werkt met eigen kleine geregistreerde projecten (tuinactiviteiten, regiowinkels, hout- en textielwerkplaats en bakkerij), waarin cliënten aan het werk kunnen of dagbesteding vinden. Adhesie	De Parabool werkt ook samen met Stimuland om plaatsen te zoeken op (zorg) boerderijen, waar cliënten zinnige arbeid kunnen verrichten. GLTO is gevraagd naar een zorgboerderij te zoeken.
2. Initiatief vanuit zorginstelling in samenwerking met andere instellingen	De Leiboom neemt initiatieven om nieuwe woonvormen voor ouderen op te zetten in kleine kernen. Verblijfsmogelijkheden worden opgezet en aangevuld met nieuwe functies voor de plaatselijke gemeenschap (winkel, buurthuis etc.)	De Leiboom geeft opdracht aan nieuwe ondernemers om opvang en huisvesting van ouderen in het landelijk gebied op te zetten. Ook werkt zij samen met de company om combinaties van kinderopvang en ouderenzorg gestalte te geven
3. Initiatief vanuit ondernemers met zorgachtergrond	Zorgboerderijen opgezet vanuit een zorginstelling, waarbij een boerderij als basis van activiteiten dienst doet: Overkempe in Olst. Hierin speelt de spanning tussen zorg en te realiseren juiste werkzaamheden van cliënten een grote rol	Het komt regelmatig voor dat (ex-) werknemers van zorginstellingen zelf een initiatief in het landelijk gebied opstarten. Zij zoeken verblijfsruimte in kleine kernen en/of op boerderijen en zorgen hier voor een woon/werkfunctie in het landelijk gebied. Voorbeeld hiervan is Stichting Ygdrasil met zorgboerderijen in Wijhe en Olst Individuele verzorgers dan wel boeren of burgers met speciale functies binnen kleine gemeenschappen nemen initiatieven om op basis van PGB's eigen zorgprojecten op te zetten voor: ouderen, kinderen, gehandicapten. Voorbeeld: Okkenbroek waar speciale woonarrangementen voor alleenstaande mannen gaan ontstaan. Hierbij wordt samenwerking met zorginstellingen gezocht om 'de zorg op maat' te leveren.

Specifieke problemen bij specifieke doelgroepen

GGZ: vooral de dagbesteding biedt mogelijkheden, maar zorgt tevens voor problemen in het vinden van zinnige activiteiten. De benodigde intensieve begeleiding levert in een plattelandscontext veel

Gehandicapten: de combinatie wonen – werken

Ouderenzorg: voor verzorgingshuizen is (WVG) vervoer een groot probleem

Bijeenkomst met zorginstellingen uit de regio (9 december 2002)

In het kader van de geplande ontmoetingen is samen met het zorgkantoor een bijeenkomst georganiseerd met verschillende zorgaanbieders in de regio. De gespreksonderwerpen voor deze middag waren:

- hoe ziet het actorenveld er uit in de regio;
- duidelijkheid over het inzicht in vraag en aanbod in de regio;
- hoe kunnen vragers en aanbieders dichterbij elkaar worden gebracht.

Regionaal actorenveld: ontwikkelingen en initiatieven

- Parabool probeert woonaccommodatie en werkaccommodatie te combineren op een boerderij (in Schalkhaar) waarbij niet noodzakelijk de bewoners ook op de boerderij werken. Uitbreiding van dagzorg naar woonzorg.
- Interact LG: zoeken naar mogelijkheden om de 'kenmerken' van het platteland (sociaal/cultureel en fysiek/morfologisch) te ontwikkelen bij woonvormen in de stad (b.v. naboerschap/ zorg voor de eigen leefomgeving).
- De stichting de Contour uit Raalte werkt samen met woningbouwvereniging in Wijhe aan een woonproject met lichamelijk gehandicapten.
- De dagbesteding voor de huidige doelgroepen kan ook ingevuld worden met taken op het gebied van recreatie (dag/ verblijf) en naschoolse opvang/ kinderopvang.
- Een zorgaanbieder op het platteland hoeft niet per se een agrarische onderneming te zijn. Ook detailhandel en ambachtelijke bedrijvigheid zijn mogelijk.
- Een groeimodel (a la Ygdrasil) is mogelijk van 1 doelgroep naar meerdere doelgroepen en meerdere activiteiten, ook anders dan alleen een 'agrarisch' werkaanbod.
- De zorgactiviteiten verbreden zich meer o.a. naar de woonfunctie. Integratie in de woongemeenschap levert ook weer nieuwe contacten b.v. Ygdrasil met SBB (Zorgenbrink/ Olst).
- Er is een ontwikkeling om te komen tot een integratie van zorg voor een combinatie van doelgroepen. Er wordt gewaarschuwd dat op grond van ervaringen bij Viermarken dat niet alle doelgroepen goed bij elkaar passen.
- Naast de zorg in de doelvormen als dagbesteding en wonen, ontstaat doelvormen als kinderopvang en arbeidsreïntegratie.
- Solis wijst op de beperkte mogelijkheden van deze vorm van zorg voor ouderen die specialistische zorg nodig hebben.

- Adhesie benadrukt dat een ‘gezonde’ werkomgeving een belangrijk startpunt is voor arbeidsreïntegratie. Anderzijds is een dergelijke omgeving niet voor alle doelgroepen en tegelijkertijd passend.

Inzicht in vraag en aanbod

- In de regio is de vraaggestuurde zorg nog niet volledig ontwikkeld. De vraag is in ieder geval zeer gevarieerd dus het aanbod dient ook gevarieerd te zijn. Dit kan ook in onderlinge samenwerking van aanbieders een diversiteit aan zorg.
- Voor Deventer geldt dat het een zoeken is naar kleinschalige vormen van zorg in de schil rond de stad. Daarmee kan de relatie tussen stad en ommeland worden versterkt. Er moet wel worden gewaakt voor de landelijke idylle (romantisering van het platteland).
- De nog aanwezige boeren in het gebied hebben een beperkt beeld van wat een neventak Zorg voor hun bedrijf kan betekenen. Zij denken nog sterk vanuit hun agrarische productietraditie. Een actie in de vervolgfase kan zijn om de (nog) aanwezige ondernemers te prikkelen na te denken over ‘zorg’. Het TV spotje van Achmea Zorg biedt een beeldende introductie/attendering.
- Zorgbemiddelaars staan voor de uitdaging specifieke, eenvoudige zorgvragenden te matchen met aanbieders die (gedeeltelijk) een qua doelgroepen geïntegreerd aanbod hebben.
- De zorg op boerderijen blijft voor het merendeel kleinschalig. Een bedrijf kan maar een beperkte groepsgrootte aan, beperking van de privacy weegt zwaar en het moet wel een bedrijfseconomisch interessante activiteit blijven. Continuïteit is voor boeren belangrijk en dit moet contractueel ook geregeld zijn.
- In de contracten met zorgkantoor en zorginstellingen moet een goede achtervang met professionele zorgverleners zijn geregeld. Zorgdeskundigheid moet gewaarborgd blijven.
- De diversiteit in vraag roept ook om een diversiteit in aanbod. Dit kan verschillende aanbieders er toe verleiden om meer onderling te gaan samenwerken waarbij naast aanvullende diensten ze elkaar ook kunnen opvangen en vervangen. Ygdrasil doet de suggestie om te komen tot regionale arrangementen voor onderlinge samenwerking zodat de continuïteit en de variatie meer waarborgen krijgt. B.v samenwerking tussen Overkempe, Parabool, Lathmer, Ygdrasil etc.. Ook continuïteit vanuit de cliënt is belangrijk. Parabool heeft daar de functie van jobcoach voor.
- Kunnen de diverse dagbestedingen bij de Parabool (b.v. de kwekerij) ook benut worden vanuit Solis?
- Zou het vervoer van cliënten ook niet een nieuwe zorgtaak kunnen worden?
- Een inventarisatie zoals dit project Deventer Zorgkaart dient ook te kijken naar mogelijkheden om tot combinatie van zorg aan diverse doelgroepen te komen.
- Van diverse kanten worden belemmeringen gesignaleerd. Genoemd worden de inspectie gezondheidszorg, de arbeidsinspectie, brandpreventie, aansprakelijkheidsverzekering, de financiering van activiteiten, het vervoer van cliënten.
- Vanuit de optiek versterking van het platteland (leefbaar houden) is interessant om te kijken of het voorbeeld van de Parabool van de combinatie zorg en

detailhandel in kleine kernen (Broekland) navolging kan krijgen (kleine kernenbeleid).

- De vraag wordt gesteld of dit soort combinatie initiatieven zich ook weer kan ontwikkelen in stadswijken. Het volkshuis in Deventer is ook een voorbeeld van zorg en horeca.

Bij elkaar brengen van vragers en aanbieders

- De ontwikkeling van de toekomstige vraag naar dit type zorg is moeilijk in te schatten door het zorgkantoor en de instellingen. Cliënten en mantelzorgorganisaties kunnen ook worden gevraagd. In het vervolg onderzoek kan daar nader naar worden gekeken.
- Een meer integrale benadering van zorg/ welzijn/economie en ruimtelijk beleid op gemeenteniveau vraagt van de gemeentes ook meer integratie van afdelingen en afstemming van beleidsprocessen.
- Ook voor andere doelgroepen dan degenen die via de AWBZ onder het Zorgkantoor vallen, is er een 'makelaarsfunctie' nodig om vraag en aanbod te combineren en diverse vormen van zorg te integreren. Integratie van diverse vormen van zorg kan goed plaats vinden door de verschillende aanbieders met elkaar in contact te brengen. Dit zou wel vanuit het zorgkantoor of b.v. Stimuland gefaciliteerd kunnen worden.
- Het Zorgnetwerk Salland, het regionale platform voor de zorg kan mogelijk ook een bijdrage leveren op dit gebied van groene zorgdiensten (inbreng via zorgkantoor?).
- Waar kunnen nieuwe initiatiefnemers contacten leggen met de grotere instellingen (vaak ontstaan via fusies op regionaal niveau)?
- Naast papier en Internet als communicatiekanalen blijven persoonlijke ontmoetingen van groot belang om tot samenwerking en afstemming te komen. (hoe komen formele partijen op informele wijze tot elkaar?)

Gesprekken met zorgaanbieders (zorgondernemers) in de regio

“Waarom starten mensen met een boerenbedrijf zorggerelateerde nevenactiviteiten? Waarom starten mensen met een diploma voor zorgactiviteiten een zorgboerderij of woon-zorgcombinatie in het landelijk gebied. Voor de eerste groep is het vaak een serieuze aanvulling op het gezinsinkomen, voor de tweede groep een mooie mogelijkheid om competenties in een andere omgeving vorm te geven en uit te bouwen. Beide groepen hebben het over goede voorbereiding en een bedrijfsmatige aanpak op menselijke maat”

Uit interviews met enkele (startende) zorgondernemers in het landelijk gebied valt op te maken dat de initiatieven vooral ontstaan door:

- a. Noodzakelijke opvang voor direct familielid; zorg aan eigen huis met ondersteuning van thuiszorg en/of een zorginstelling in de buurt. Dit zijn vaak kleinschalige activiteiten.
- b. Aanvulling op het huidige inkomen uit de boerderij. De dreiging het bedrijf te moeten opgeven door te weinig landbouwactiviteit dient gecompenseerd te

- worden door nieuwe economische dragers. Daarbij wordt gezocht naar rendabele activiteiten. Zorgactiviteiten staan daarbij niet op de eerste plaats. Veelal wordt gezocht naar recreatiegerelateerde werkzaamheden of andere vormen van vermarkten van landeigen producten.
- c. Aanvulling op het huidige inkomen uit de boerderij of overstap naar volledige gerichtheid op zorgactiviteiten, omdat in de huidige situatie (vaak) de vrouw al een nevenfunctie heeft. Doordat dit veelal een zorgfunctie (gehandicapten, kinderopvang, geestelijke gezondheidszorg) is, valt de keus op voortzetting van dergelijke activiteiten op het eigen bedrijf minder moeilijk. In sommige gevallen wordt contact met een moederinstelling behouden, soms worden de werkzaamheden in een eigen bedrijf onder gebracht.
 - d. Door eigen werkzaamheden bij een zorginstelling en de mogelijkheid een werk/woon omgeving in het landelijk gebied te verwerven of uit te bouwen komt het initiatief om zorgactiviteiten daar te plaatsen op.
 - e. Door vrijwilligerswerk in contact gekomen met zorgactiviteiten en op die manier op het idee gekomen om deze activiteiten ook bij het bedrijf aan te gaan bieden.
 - f. Samenwerkingsverbanden tussen initiatiefnemers in kleine woonkernen en zorginstellingen die zoeken naar zorgmedewerkers in het regionale gebied. Er is voldoende arbeidscapaciteit aanwezig voor de zorg.
 - g. Mogelijke samenwerkingsverbanden tussen (vrouwelijke) plattelandsondernemers die gezamenlijk een bedrijfspoot voor zorg opzetten. Steun aan elkaar wordt dan belangrijker dan de concurrentie.

De keuze voor de zorg als activiteit in het landelijk gebied wordt niet gemakkelijk gemaakt. Uit een steekproef onder 32 geïnteresseerden die reageerden op een oproep voor nieuwe activiteiten op boerderijen van St. IJssellandschap (zie artikel) bleken 4 initiatieven gericht te zijn op zorgactiviteiten (logeeradres, naschoolse opvang of dagactiviteiten voor gehandicapten) en was 1 initiatief gericht op coaching van gestresste werknemers. Als deze steekproef richtinggevend is voor de ontwikkeling in het zorgaanbod, dan zou geconcludeerd kunnen worden dat 16% van de huidige (reeds boerderij bezittende of dit overwegende) geïnteresseerden in zorglandbouw nog over dergelijke stappen denkt. Maar de drempel is hoog!!

Hoge drempel

Plattelandsvereniging Issala is een gemeenschap voor landschapsbeheer, waarvan 130 donateurs lid zijn. De vereniging zet kleinschalige economische impulsen op (zoals gastvrouwschap) ter ondersteuning van een verbrede activiteit bij agrarische bedrijven. De donateurs komen geregeld bij elkaar om informatie uit te wisselen en bespreken gezamenlijke thema's. Zorglandbouw en nevenactiviteiten die op zorg gericht zijn, worden ook als thema besproken. Uit een kleine ad random telefonische enquête (N=10) en interviews met (bestuurs)leden blijkt slechts een klein deel de stap naar zorgactiviteiten te overwegen en uiteindelijk te starten. Dit komt overeen met gegevens van Stimuland, waaruit blijkt dat 60% van de mensen die zich aanmelden als geïnteresseerden uiteindelijk afvalt.

De drempel blijkt hoog te zijn. *“Niet iedereen is geschikt voor dit soort werk of voor werken met bepaalde doelgroepen, de eisen zijn hoog en dienen over een langere termijn uitgevoerd te kunnen worden, de privacy van de eigen boerderij wordt sterk aangetast, niet elke boerderij kan gewenste ervaringsplekken aanbieden, de verhouding tussen investering en uiteindelijke inkomsten valt vaak negatief uit.”*

Waarop maken mensen de stap naar zorglandbouw niet zo snel?

Het is al vaker aangegeven; zorgactiviteiten zet je niet zomaar op. Daar komt veel bij kijken. Stimuland begeleidt niet voor niets mensen die een dergelijke onderneming willen opzetten. Uit interviews met reeds gestarte zorgondernemers blijkt dat:

- het schenden van de privacy van de eigen woonomgeving weegt zwaar. *“Door anderen op je terrein toe te laten, lever je zelf aan woonvrijheid in. Dat is niet wat je wilt als je ervoor kiest in het landelijk gebied te (blijven) wonen.”*
- de vergoedingen voor dergelijke activiteiten wegen niet op tegen de inzet en investeringen die gevraagd worden;
- ook al wordt de plattelands-ondernemer zelf niet ingezet voor zorgtaken, dan zal er toch gesproken moeten worden over zorgplannen e.d. Niet iedereen is geschikt om te werken met bepaalde doelgroepen en dat zijn ervaringen die je liever niet pas in de praktijk wilt leren. Zowel voor de zorginstelling als voor de zorgondernemer is het vaak noodzaak om zich te beperken tot de kernactiviteit. Daardoor is overleg moeilijk.
- Intermediaire functies bestaan vaak niet. Er zijn wel arbeidsbegeleiders en consultants die kijken naar de juiste werkzaamheden en er zijn zorgbegeleiders die de zorg voor hun rekening nemen, maar twee werelden bij elkaar brengen blijkt toch zeer ingewikkeld te zijn.

Verhalen uit de regio

Met een groep geïnteresseerden uit de regio (aspirant aanbieders) is een excursie gehouden langs groene zorgaanbieders. Onder begeleiding van Bert Rotmensen (Stimuland) zijn vier ondernemers gevraagd hun verhaal te vertellen. Hieronder volgt een kort verslag van de excursie die op 18 december heeft plaatsgevonden. Deze excursie maakt deel uit van het onderzoek zorgkaart Deventer en heeft tot doel kennis te vergaren over de ontwikkeling, werkwijze binnen groene diensten (o.a. zorgboerderijen) in en om Deventer en het ontstaan van nieuwe netwerken rond dit thema.

Programma 18 december

9.30 uur	verzamelen en koffie bij Fam. Tuten (zuivelbedrijf met kleine zorgtak): adres Knapenvelderweg 29 , in Raalte . [Volg N35 Zwolle Raalte tot vlak bij het Shell station. De Knapenvelderweg is een zijstraat van de N 35. Er staat een bordje van de zuivelboerderij ‘de Knapenvelder’.]
9.45 uur	vertrek met busje (dus kunt auto laten staan) naar Fam. Slingeland (melkveebedrijf/akkerbouw, dagbesteding en arbeidstraining).
11.15 uur	vertrek naar Fam. Kolkman (gemengd bedrijf varkens/jongvee + dagbesteding).
12.30 uur	knapzaklunch bij Fam. Tuten in Raalte
13.45 uur	vertrek naar Fam. Reimert in Haarle. (Varkensbedrijf, dagbesteding en logeeropvang).
15.00 uur	afronding gezamenlijk bij Fam. Tuten

De start was bij de zuivelboerderij '**Knapenvelder**' in Raalte. Minie Tuten ontving ons daar met koffie en thee. Wij hebben iets verteld over onze interesses (zie ook adressenlijst) en zijn daarna gezamenlijk in een busje op pad gegaan.

Knapenvelder

De eerste boerderij die wij bezocht hebben is van **Familie Slingeland te Wijhe**. Op deze boerderij (ca. 35ha) wordt kleinschalige zorg georganiseerd voor drie mensen. Via Gak /Argonaut en/of Bert Rotmensen zijn deze drie mensen geplaatst om werkzaamheden te verrichten op de boerderij of in het huishouden. Uit dit voorbeeld komt duidelijk naar voren dat het opnemen van mensen met verminderde lichamelijke of geestelijke capaciteiten in het gewone werkproces zeer lonend kan zijn voor beide partijen. De zorgboer gaf aan vooral leerwerktrajecten interessant te vinden. “Al werkende leren en onderzoeken wat iemand toch blijkt te kunnen is de grootste voldoening van dit werk”. Op de dag zelf was Anne aanwezig. Hij volgt een leerwerkproces waarin gekeken wordt naar zijn inzet binnen het bedrijf. Gedurende een half jaar is door de zorgboer gekeken welke activiteiten Anne kan verrichten. Samen met Anne wordt besproken wat hij aanpakt en hoe hij het moet doen. De zorgboer vertelde dat hij Anne vaak eerst zijn gang laat gaan en dan bekijkt waar ondersteuning of advies nodig is. Ondanks het feit dat de boer tijd kwijt is aan de begeleiding, vindt hij het ook een aanwinst om hulpboeren op de boerderij te hebben. Zeker voor een kleinschalig bedrijf, waar nog in een rustiger tempo wordt gewerkt en direct contact mogelijk is, zijn er veel taken uit te voeren. Anne gaf zelf aan dat het soms lastig te vinden om naar deze **leerwerkplek** te komen. Hij moet vanuit Zwolle komen met de fiets en de bus. Vooral in de winter levert dit problemen op.

Familie Slingeland

Daarna hebben wij een bezoek gebracht aan **Familie Kolkman** te Diepenveen. De familie heeft ervaring met de opvang via Europa Kinderhulp. Zij bieden op hun gemengde boerderijbedrijf nu ook een mogelijkheid aan vier mensen van de Parabool om allerlei activiteiten te doen in en rond de boerderij. “Het is prachtig om te zien hoe zij zich ontwikkelen. Zelfs een deel van de verzorging van hun kleinkind hoort tot het programma. Verder doen ze allerlei activiteiten in een vast ritme en doen ze ook specifiek veel werkzaamheden buiten (kippen/konijnen verzorgen, moestuin onderhouden e.d.). Het gaat hier zowel om dagbesteding als om arbeidsbegeleiding”. De familie biedt 1 op 1 begeleiding in een vast programma. Zij begeleiden de jeugdigen op hun eigen manier en passen de werkzaamheden direct aan de mogelijkheden van hen aan. Het is een natuurlijke manier van begeleiden. Gewoon doen waar je goed in bent en dat is werken op een boerderij. Vanuit Parabool wordt de Familie begeleid. De begeleider heeft zelfs een week meegelopen om goed te zien hoe het gaat. Ook nu is er regelmatig overleg, want de zorgbegeleiding blijft in handen van Parabool. De familie levert een bijdrage aan het begeleidingszorgplan, maar hoeft niet allerlei papieren in te vullen. Zij richten zich op de begeleiding die op drie dagen per week plaatsvindt. Zij maken ook deel uit van een studiegroep Overijssel (georganiseerd door GLTO), waarin mensen van elkaars ervaring kunnen leren. De familie is nog steeds bezig hun bedrijf te moderniseren en o.a. ook op recreatie (via een huisje) activiteiten op te zetten.

Onze lunch vond plaats in “**de Knapenvelder**”. Tijdens de lunch vertelde Minie Tuten over de zorgactiviteiten op hun bedrijf. Vijftien jaar geleden zijn zij met hun melk(verwerkings-) bedrijf gestart. Zij hebben een gevarieerd aanbod gericht op verwerking van melk en verkoop van de eigen producten in de winkel. Aansluiting bij de wandelroute het tuinpad leverde nieuwe mogelijkheden op recreatiegebied. Er

kan nu een 'knapzaklunch' gebruikt worden, waarin veel eigen producten geproefd kunnen worden. De zorgactiviteiten kwamen ook hier zeer toevallig tot stand en 'vanuit een goed hart'. Zij zijn geen officiële zorgboerderij. Al vijftien jaar geleden kwam een boerenzoon (die in St. Franciscushof was opgenomen) langs en bleef langskomen. Ook nu lopen er via een regionaal adviseur van Stimuland contacten met een gehandicapte jongen. Hij komt twee avonden in de week bij de familie voor de gezelligheid en helpt soms een handje mee. Op dit bedrijf werken ze ook samen met de Parabool. Via hen is een hulp nu ingezet bij het schoonmaken van melkflessen (2 dagen per week). Hier gaat het ook om werkbegeleiding. Er is een persoon per dag aanwezig om kleinschalige opvang mogelijk te maken.

Na de lunch hebben we een bezoek gebracht aan **zorgboerderij "Rond-umme"** in Haarle. Daar vertelde Jet Reimert over de activiteiten die zij samen met haar man Frans opzet. Sinds 1 jaar zijn zij gestart na een oriëntatiecursus bij Stimuland. Kleinschalige opbouw tot 6 personen willen zij gaan ontwikkelen. De deel wordt op dit moment verbouwd tot verblijfsruimte. De gemeente heeft geholpen bij het verkrijgen van de vergunning. Daardoor komt de eigen ruimte weer vrij voor het eigen gezin. "Op den duur blijkt het voor de eigen kinderen toch ook zwaar te zijn niet een eigen plek meer te hebben." Jet werkte in de jeugdzorg (kinderdagverblijf). Gehandicapte kinderen op de boerderij laten genieten (dagopvang, naschoolse opvang en vakantieopvang) was de start. Nu wordt er ook activiteiten op het gebied van werkbegeleiding aan toegevoegd. Veelal komen deze aanvragen via ouders zelf (mond-tot-mond reclame) binnen, maar ook een folder en via instellingen worden nu contacten gelegd. Drie dagen in de week en soms in het weekend zijn er kinderen aanwezig. Het moet likken met de kinderen, maar ook onderling moet het lukken.

Doordat de zorg aanhuis wordt gegeven zijn ze er altijd en is de zorgcontinuïteit hoog.

Conclusies n.a.v. de excursie:

- Iedereen noemt kleinschaligheid de grootste meerwaarde.
- De meeste zorgboeren geven aan dat ze erin gerold zijn of het idee hadden dat ze met 'hun rijkdom' ook anderen konden helpen;
- Ervaring met soortgelijke projecten (kinderopvang, vrijwilligerswerk of werk binnen gehandicaptenzorg) speelt een grote rol in de keuze om dergelijk werk binnen de eigen leefomgeving aan te pakken;
- Matching van het juiste werk of de juiste activiteit aan de juiste personen is van groot belang. Bert Rotmensen geeft aan dat o.a. Stimuland vanuit deze ingang werkt. Goede bedrijven waar een zorgboerderij of leerbedrijf kan ontstaan.
- Van belang is het een continuïteitsgarantie in te bouwen.
- Financiering voor zorgactiviteiten blijken niet altijd los te weken te zijn uit de budgetten van bestaande zorginstellingen. PGB's gaan een grote rol spelen.
- Mensen gaan steeds vaker zelf op zoek naar 'maatgerichte' zorgmogelijkheden. Vooral jonge ouders informeren naar andere mogelijkheden voor hun kinderen.
- De nieuwe netwerken moeten nog ontstaan. De zorginstellingen moeten nog een hele slag maken. De veranderingen in de zorgfinanciering zal hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Ondersteuning bij de systematische en bedrijfsmatige begeleiding van zorgactiviteiten is noodzakelijk om nieuwe netwerken te ondersteunen. Vanuit de zorginstellingen bestaat nog veel argwaan tegen deze zorgactiviteiten. Kwaliteitszorg en jobcoaching zijn belangrijke slaagfactoren.

Nieuwe woon-werk projecten

4 Groene Ruimte basis voor de regionale zorginfrastructuur

4.1 De Groene Ruimte op de (zorg)kaart!

De fysieke verschijning van de Groene Ruimte wordt bepaald door de fysieke ondergrond (potenties), het landgebruik (functies) en de verankering in de regio (waardering en gebruik). Netwerken van water, verkeer en mensen verbinden de verschillende functies van de Groene Ruimte met elkaar. Met de Zorgkaart Deventer zijn we bezig de 'menselijke' netwerken in kaart te brengen. En nieuwe netwerken op te zetten tussen stad en land en tussen zorg en boer. Daarbij is het mogelijk de functionele en 'natuurlijke' netwerken in de Groene Ruimte van Deventer beïnvloeden door nieuwe vormen van eigendom, beheersvormen of financieringsstromen.

Welk ruimtelijk verband bestaat tussen zorg en de Groene Ruimte?

Op dit moment worden voorzieningen geconcentreerd in stedelijke centra dichtbij de grootste bevolkingscentra. Dit proces versterkt het verdwijnen van kleinere voorzieningen in het landelijk gebied. Daarbij wordt voorbij gegaan aan de vraag naar zorg in het landelijk gebied zowel door bewoners in de stad als daarbuiten.

Minder mobiele groepen zoals jongeren en ouderen ondervinden hiervan de meeste problemen. Bij ouderen gaat het dan vooral om zorg voor de oudere dag. Deze groep heeft behoefte om in de bekende omgeving te blijven leven en wonen. Boeren die bereid zijn naast of in plaats van het commercieel agrarisch bedrijf een plek te ontwikkelen waar zorg op maat geleverd kan worden. Waar niet alleen de zorg alle ruimte krijgt maar gecombineerd wordt met werken, zorgen, spelen en wonen in en aan de Groene Ruimte. Deze coalitie (commercieel noaberschap) kan zorgdragen voor een mooi, groen en open landelijke gebied.

Daarnaast kunnen zogenaamde spin-off effecten optreden die niet alleen voor de zorg gelden maar bijdragen aan een intensievere stad-landrelatie. Door extra neveninkomsten kan een agrarisch bedrijf blijven voortbestaan. Door het toelaten van meer (zorg) activiteiten in het landelijke gebied kan het draagvlak voor diensten en voorzieningen toenemen. Het landelijk gebied kan een belangrijke vestigingsvoorwaarde zijn voor personeel in de zorg. Dit kan bijdragen aan de leefbaarheid en draagvlak voor voorzieningen in het landelijk gebied. Daarnaast ontstaan nieuwe functionele relaties tussen de stad en het landelijk gebied. Die eventueel kunnen worden versterkt door ook de recreatieve ontsluiting te verbeteren. Ten slotte kan zorg in het landelijk gebied bijdragen aan het onderhoud van het landschap. Het is zelfs denkbaar dat op termijn deze initiatieven tot een nieuw zorglandschap evolueren.

4.2 Herstel relatie tussen zorg en landbouw

Zoals eerder in dit stuk is beschreven zijn de banden tussen zorg en landbouw in de afgelopen dertig jaar verbroken. Op dit moment is weer hernieuwde aandacht voor de relatie tussen de 'stadse' zorg en de landbouw in het landelijk gebied.

Enerzijds vanuit een economische achtergrond; de landbouw is op zoek naar verbreding van zijn bestaansbronnen. Niet alleen andere productieprocessen, nieuwe producten, aanvulling van het inkomen door ander werk komen daarbij om de hoek kijken, maar sinds kort ook de Groene diensten. Groene diensten zijn activiteiten van agrariërs die bijdragen aan de Groene Ruimte (het agrarische, recreatieve en natuurlijke landelijk gebied). LNV maakt formeel onderscheid tussen groene diensten(natuur/landschapsbeheer, waterbeheer en toegankelijkheid landelijk gebied/ publieke vraag) en diensten in het groene gebied (zorg, recreatie via marktwerking).

Anderzijds is het landelijk gebied in de hernieuwde aandacht en invloedssfeer van de stadsbewoner gekomen. Deze zijn niet alleen geïnteresseerd in de directe leefomgeving van het huis maar in de leefomgeving in een veel breder verband. Dat heeft alles te maken met de veranderende opvatting van de directe leefomgeving. Door toegenomen welvaart, mobiliteit en tijd is deze niet meer gebonden aan afstand maar aan tijd. De Groene ruimte in Nederland is niet alleen voor de productie van een liter melk, of een lapje vlees. Nee, daar moet in gefietst, beleefd en gedroomd kunnen worden. En mensen hebben daar aandacht, tijd en geld voor over! Waterland nabij Amsterdam is hier een goed voorbeeld van.

Vanuit de zorgkant bestaat een behoefte de zorgcapaciteit uit te breiden en de zorg te verbreden. Zorgboerderijen kunnen antwoord geven op de zorgvraag van een diverse groep mensen (psychiatrische patiënten, mentaal- en fysiekgehandicapten, jongerenopvang, ouderenzorg, kinderopvang, verslaafden- en daklozenopvang, vluchtelingenopvang, herintroductie van arbeidsongeschikten en ex-gedetineerden, behandelen van burn-out en uitvoeren van taakstraffen). De verschillende zorginstellingen (zorgkantoren, RIAGG, GG&GD, etc.) kunnen zorgboerderijen benutten om deze in de zorgactiviteiten op te nemen. Daarbij zijn activiteiten mogelijk zoals meewerken, wonen in een groene omgeving, dagactiviteiten zoals paardrijden of tot rust komen buiten de stad. Op deze wijze kan zorglandbouw als spil werken tussen stad en land, tussen consumptie en productie ruimte, tussen agrariër en cliënt.

Ontwikkelingen landelijk gebied

4.3 De Groene onderlegger

Voordat de relatie tussen zorg en de betekenis en beheer van de Groene ruimte kan worden gelegd is het van belang de Groene Ruimte van Deventer in kaart te brengen. Daarvoor wordt met zeven mijlskaarzen, de groene onderlegger, het stad-landverband en het agrarische perspectief van Landstad Deventer aangegeven.

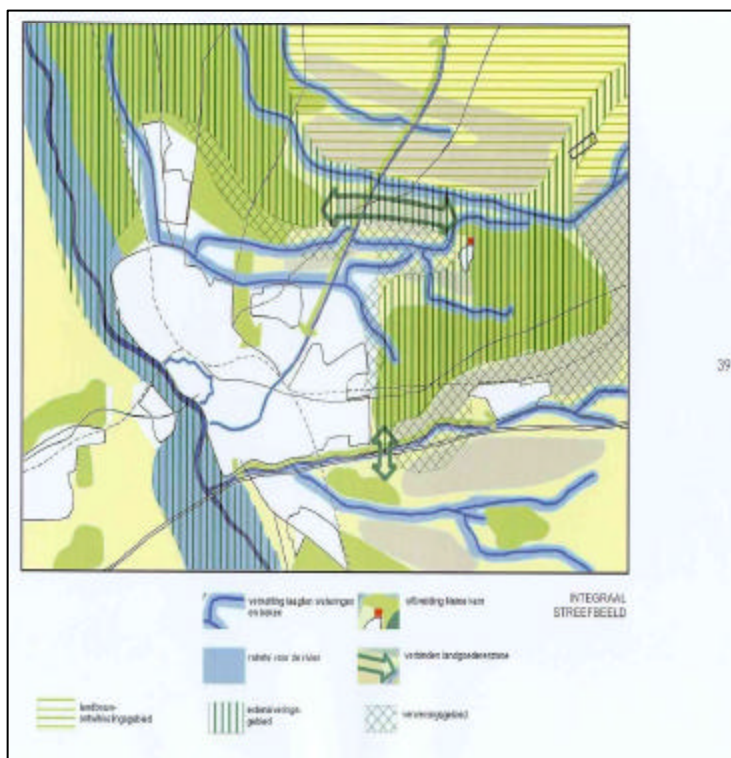

Landschap Deventer e.o.

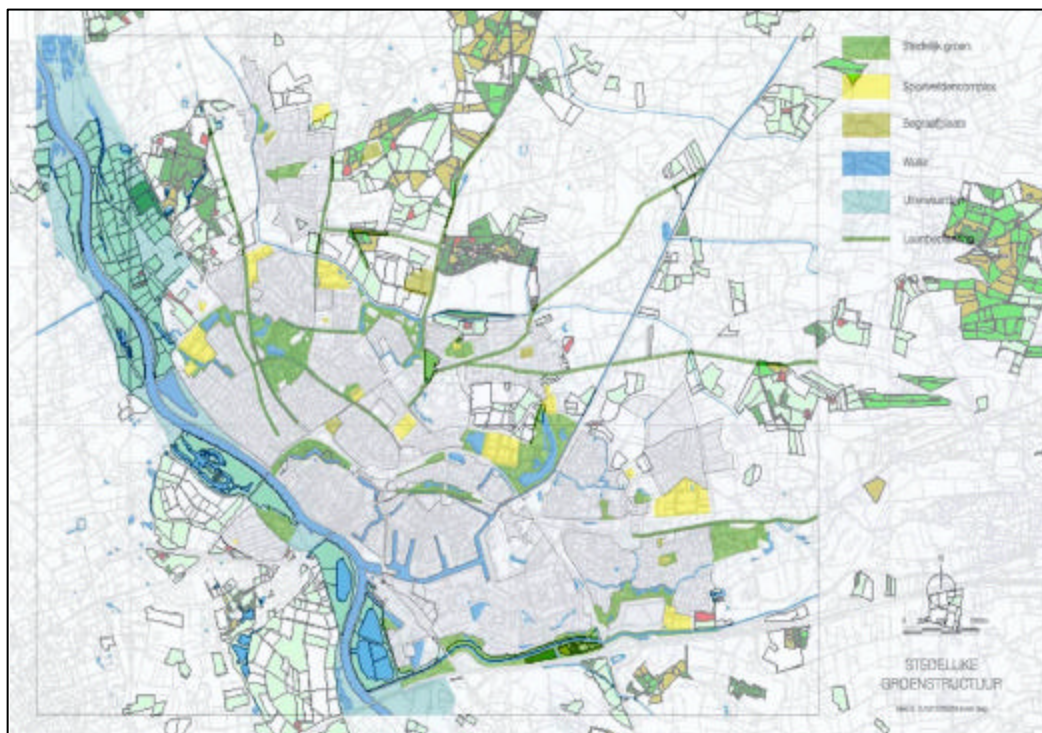
De Groene ruimte van Deventer en omgeving wordt bepaald door een sterke afwisseling van landschappen. In het westen wordt de regio begrensd door het rivierenlandschap van de IJssel. De stad Deventer lijkt 'ingestopt' door een zone van landgoederen met historische bebouwing, tuinen en lanen, bos en percelen

landbouw. Op enige afstand van Deventer ligt

het voormalige kampenlandschap met een afwisseling van boerderijen, akkers en bosjes, doorsneden door beken en sloten. Onder invloed van mechanisatie en rationalisatie is dit landschap enigszins geërodeerd. Ten slotte wordt ten oosten dit gebied afgegrensd door de Holtenerberg, een heuvelslandschap met beukenbossen op keileem. In het structuurplan 2025 van de Gemeente Deventer wordt de intentie uitgesproken de landgoederenzone rondom Deventer ruimtelijk te verbinden zodat een aaneengesloten gebied ontstaat. Een belangrijk onderdeel daarvan zijn de ecologische verbindingzones tussen de EHS-gebieden die in deze zone liggen. Daarvoor bieden de verschillende weteringen goede mogelijkheden. In combinatie met de uiterwaarden van de IJssel ontstaat zo een zeer afwisselende en groene schil rondom Deventer. Opvallend gegeven in dit streven is de gescheiden wereld tussen het stedelijk groen en het buitenstedelijk groen. Niet alleen zijn verschillende beheerders verantwoordelijk voor deze groene gebieden. Ook de aansluiting van het stedelijk groen met de omliggende groene gebieden lijkt nog onsamenhangend. Ten slotte valt op dat nog steeds een zeer groot gedeelte van de omliggende groene ruimte van Deventer in particulier handen is waardoor niet direct gestuurd kan worden op een vergroening van dit gebied. Hier lijkt een belangrijke kans te liggen om de 'groene' relatie tussen stad en land op te pakken door beleid, beheer en aankoop van de verschillende groene elementen op elkaar af te stemmen

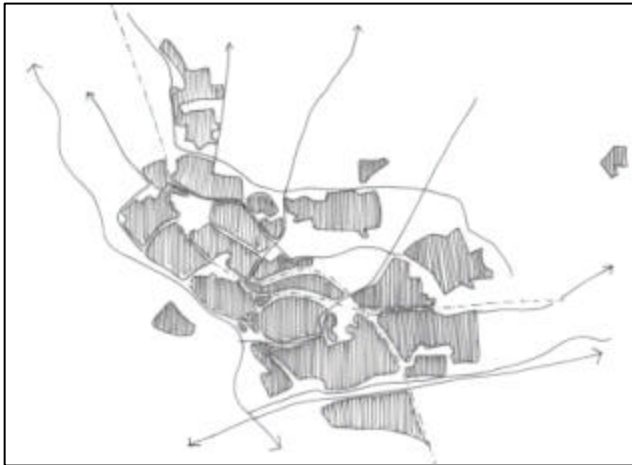
Regionale ontwikkeling groene ruimte Deventer structuurplan 2025

Gecombineerde eigendommenkaart Gemeente Deventer en Stichting het IJssellandschap

4.4 Het stad-landverband

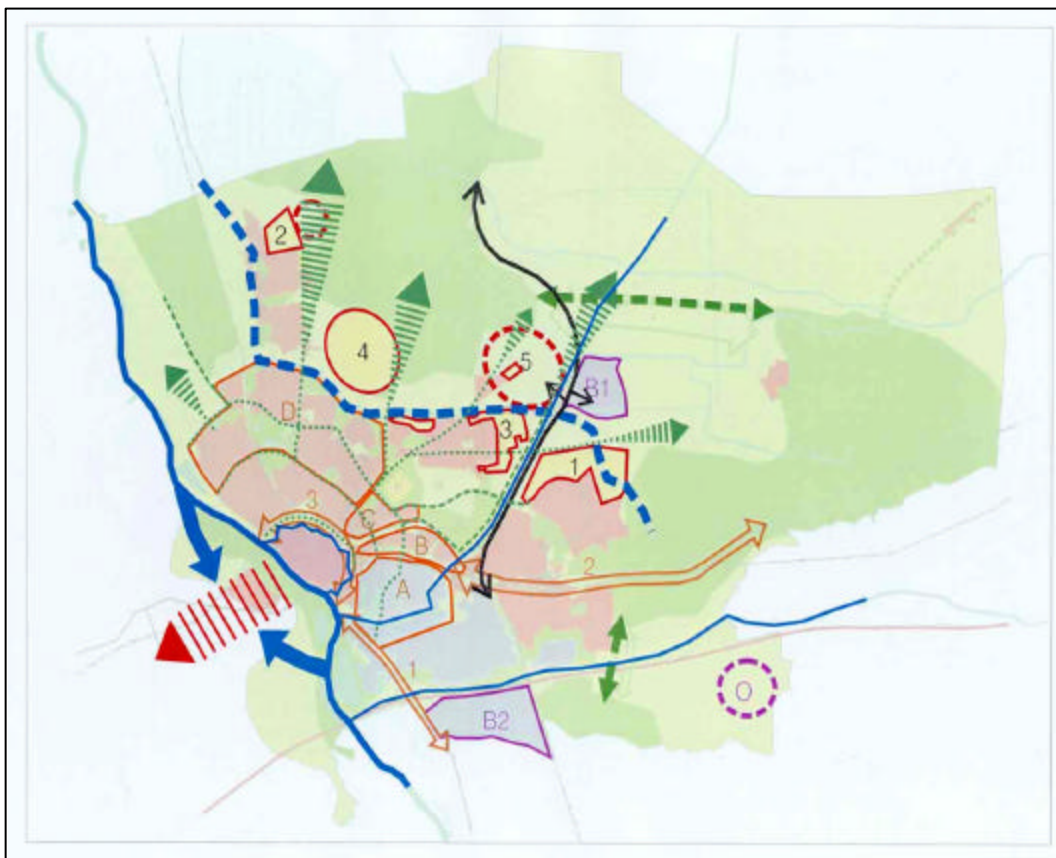
Het stedelijk gebied van Deventer wordt omgeven door groene landelijke gebieden (de Groen ruimte). Dit beeld versterkt het idee van een gescheiden wereld tussen de stad en het land. Dit is een schijntegenstelling. Met name voor Deventer geldt een sterke relatie tussen stad en haar 'ommeland'. In de zone direct grenzend aan het stedelijk gebied liggen de recreatieve uitloopgebieden, de cultuurhistorische en landschappelijke belangrijke landgoederenzone, maar ook het toekomstige ziekenhuis, de drinkwatervoorziening en strategische uitbreidingsgebieden. Deze stadsrandzone vereist een sterke regie om de ruimtelijke kwaliteit van dit gebied

Contrast stad-land

te benutten. Slimme, heldere en aansprekende ruimtelijke concepten kunnen de diversiteit aan belangen en ruimtegebruik laten bijdragen aan een mooi, toegankelijk en nuttige landstad Deventer.

Zoals al eerder gezegd speelt daarbij de notie mee dat de Groene ruimte niet meer los van de stedelijke ruimte kan worden gezien. De Groen ruimte heeft een belangrijke rol gekregen in het stedelijk leven als consumptieruimte, als landschapspark, als veilige en herkenbare voedselproducent, etc. Daarbij is het van belang dat niet alleen de relatie stad-land benut wordt maar ook de relatie stad-land verstevigd wordt. De actiekaart uit het structuurplan Deventer laat al veel van deze stad-landrelaties zien zoals nieuwe groene verbindingen, nieuwe bebouwing in de stadsrand en nieuwe infrastructurele verbindingen met het buitengebied.

Actiekaart- Deventer structuurplan 2025

Agrarisch perspectief

Het landelijk gebied van Deventer heeft eeuwenlang de voedselproductie van de streek verzorgd. Daarbij is een karakteristiek cultuurlandschap ontstaan. In de 20e eeuw heeft zich een verregaande rationalisatie en intensivering van het landbouwkundig gebruik voorgedaan. Dit resulteerde in een zeer hoge agrarische productie, soms ten koste van landschap, natuur en milieu. Maatschappelijk werd dit onaanvaardbaar en een verandering in de agrarische productie kwam op gang.

Op dit moment zijn twee belangrijke drijvende krachten binnen de landbouw waar te nemen.

Enerzijds een ontwikkeling gericht op voedselproductie voor de wereldmarkt. Een zo goed mogelijk product, tegen de laagst mogelijk prijs binnen de normen voor voedselveiligheid en milieu. Anderzijds is een ontwikkeling gericht op het verbreden van de maatschappelijke betekenis van de landbouw. Naast een productiekant ontstaat een bedrijfstak gericht op de productie van landschap, natuur, open ruimte, recreatie, water, nostalgie en 'eerlijke' producten en kunnen steeds vaker 'stedelijke' functies op het agrarische bedrijf voorkomen zoals eten en overnachten, verblijven en ontspannen, en zorgen.

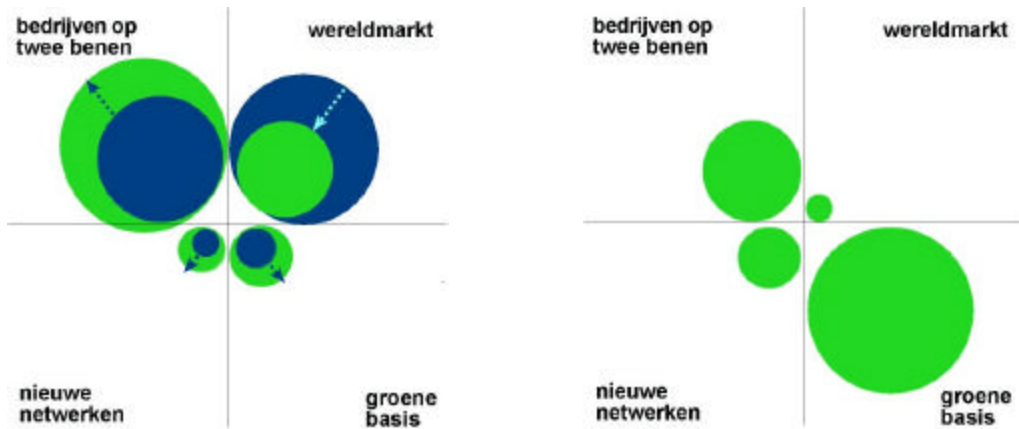

Ontwikkelingen landelijk gebied

In het project LandStad Deventer heeft Alterra al eens een nieuw perspectief voor het landelijk gebied van Deventer geschetst. Daarbij zijn een aantal verschillende ontwikkelingen geïdentificeerd.

- Allereerst de agrarische productie gericht op de wereldmarkt gekenmerkt door een industrieel proces, intensivering en schaalvergroting resulterend in een footloose agrarisch bedrijvencomplex.
- Agrarische bedrijven gebaseerd op een groene basis richten zich op grondgebonden schaalvergroting, regionale gemengde bedrijven, productverbreding, beheer van de groene ruimte, en regionale kwaliteitskringen.
- Bedrijven op twee benen zijn gericht op multifunctioneel ruimtegebruik, verbreding en verweving gebaseerd op verschillende inkomensbronnen, en daarbij sterk gericht op de regio.
- Bedrijven in nieuwe netwerken zijn gericht op vrije tijd (arrangementen, streekgevoel en verhalen) en/of op een zorgzaam platteland (zelfstandig wonen met hulp, commercieel noaberschap, aanhaken reguliere zorg, en schaalvoordelen door samenwerking)

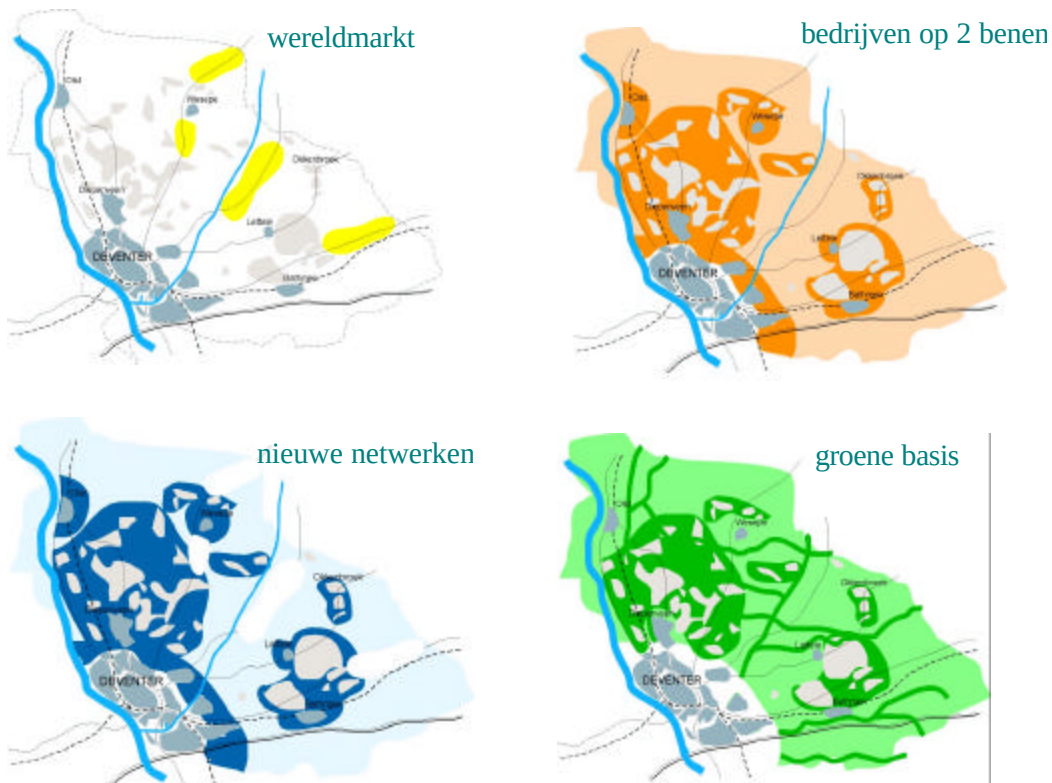
4.5 Autonome agrarische ontwikkeling; Strategie in samenhang

Agrarische ontwikkelingsstrategie

Enerzijds blijkt daaruit dat de mogelijkheden voor wereldmarktlandbouw zeer beperkt zijn. Aansluitend op een aantal vervoersassen in het middengebied zijn enkele locaties geschikt.

Met name het gebied in de directe nabijheid van de stad Deventer lijkt mogelijkheden te bieden voor enkele varia aan landbouwperspectieven zoals bedrijven op twee benen, nieuwe netwerken en productie op groene basis.

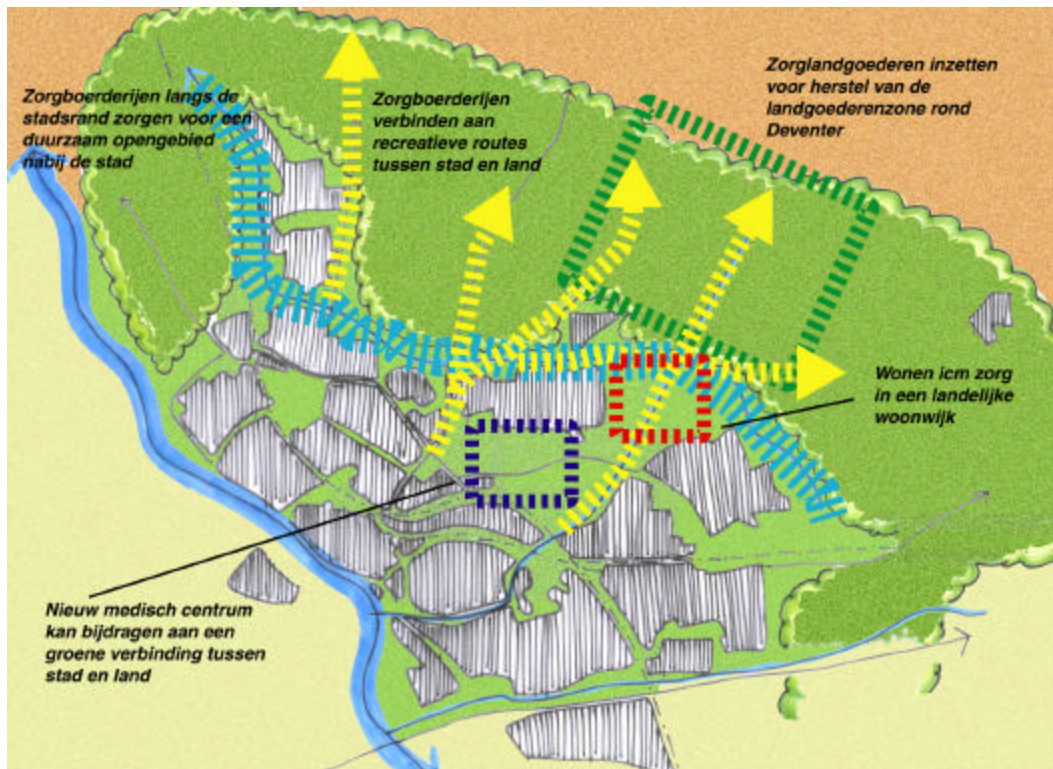

Beelden voor de regio

4.6 Zorg voor en door het landelijk gebied in Deventer

Naar aanleiding van de analyse van de groene onderlegger, het gekozen beleid van de provincie Overijssel en gemeente Deventer en een gesprek met Bottenberg, projectleider landelijk gebied gemeente Deventer, kunnen een aantal perspectiefrijke ontwikkelen voor zorg in het landelijk gebied geschetst worden.

Het landelijk gebied van de gemeente Deventer heeft een uniek landgoederenkenmerk. Deze landgoederen verweven culturele en natuurlijke elementen in het landelijk gebied zoals wonen, werken, landbouw, landschap en natuur. De gemeente heeft de ambitie om dit landgoederenlandschap verder te versterken en verbanden tussen de verschillende delen te versterken op een landschappelijke en ecologische wijze. Daarnaast zijn er nog een aantal opgaven gesteld zoals ontwikkeling van de Zandwetering (stadsrand en hydrologie), nieuwe uitleglocaties, nieuwe infra en bedrijventerreinen en een in de toekomst meer landschappelijke woonwijk. In het structuurplan worden naast deze meer gelokaliseerde ontwikkelen ook ingezet op het verbinden van het stedelijk centrum met het landelijk gebied door groene en recreatieve verbindingzones.

Zorgzone in beeld

Eenzijds ontstaat daaruit een kansrijke ontwikkeling in het landgoederenlandschap. Oude en nieuwe landgoederen (van oudsher al landschappelijke productie-eenheden) kunnen dienen als woon-zorgcombinaties in het landelijk

gebied. Daarbij wordt een economische drager gerealiseerd voor een landgoed. Op het landgoed kunnen activiteiten bijdragen aan het in stand houden van kleine landschappelijke elementen zoals tuinen, houtwallen, beekonderhoud en geriefbosjes. Voor werknemers in de zorg zijn dit soort locaties ook heel interessant. Deze kunnen in de nabijheid van de arbeidsplaats wonen in een groene en aantrekkelijk landschap. Dit is een extra motivatie om werknemers te binden, toch een groot probleem in de zorg!

Naast aanhaken op het landgoedkarakter bieden de ontwikkelingen in de 'groene scheg' allerlei mogelijkheden om meer rode ontwikkelingen met groene te verbinden door middel van zorg in het landelijk gebied. Daarbij kan gedacht worden aan het combineren van onderhoud van het nieuwe regio ziekenhuis Deventer met onderhoud en zorg voor de directe omgeving zodat het parkachtige karakter behouden kan blijven voor de cliënten, bewoners en de stad.

Het provinciaal beleid ten opzichte van vrijkomende agrarische gebouwen geeft een opening om invulling aan dit beleid te geven. "Een zorgboerderij, die uitsluitend is gericht op de dagbesteding, zal in de meeste gevallen binnen de agrarische bestemming passen. Dit is het geval als het werken of verblijven op een boerderij onderdeel is van therapie voor gehandicapten, psychiatrische patiënten of gebaseerd op het welzijn van bijvoorbeeld ouderen". Het koppelen van zorg aan bewoning is een heel ander verhaal. Een herziening van het bestemmingsplan is dan noodzakelijk. Wij willen daar (voorlopig) op incidentele basis medewerking aan verlenen en beoordelen dat aan de hand van aparte plannen. Het moet gaan om mensen met een zorgindicatie. Daarbij gelden de voorwaarden zoals eerder genoemd onder de garanties voor ruimtelijke kwaliteit en meervoudige bewoning, uitgezonderd het maximale aantal wooneenheden. Dit aantal is afhankelijk van de kwaliteit, haalbaarheid en onderbouwing van het ingediende plan". (bron: concept handleiding en beoordeling ruimtelijke plannen, Provincie Overijssel).

Een gesprek met Harry Bottenberg van de Gemeente Deventer leverde een aantal aandachtspunten op.

Versillende ontwikkelingen spelen in dit gebied, zoals herstel landgoederenzone, ontwikkeling van enkele nieuwe woonwijken waaronder wonen in het landschap, daarnaast een nieuw ziekenhuis in de groene scheg van Deventer. In de structuurvisie 2025 zijn deze integraal opgenomen. Daarnaast spelen op kortere termijn ontwikkeling van de Zandwetering als uitloop gebied van de stad in combinatie met een hydrologische opgave en de Reconstructie.

- De Zandwetering fungeert als uitloopgebied voor de stad. Op dit moment wordt een ontwikkelingsvisie voor dit gebied opgesteld. Draggers om dit gebied open te houden zijn de hydrologische opgave en daarnaast activiteiten van recreatieve aard. Vraag is welke rol landbouw in dit gebied kan vervullen. Wellicht een kans om stadslandbouw (educatie, ambachtelijke producten en zorg) in te zetten.
- Enkele ontwikkelingen op termijn zijn gelieerd aan het 'open' landschap van Deventer. Nieuwe woonwijken, een nieuw ziekenhuis en een 'landschappelijke'

woonwijk (achter de kazerne).

- Dhr. Bottenberg is op zoek naar een actieve stad-land constructie. Enerzijds een soort landschapszorgsysteem waarin baten uit het stedelijke gebied (grondverkoop en ozb) gedeeltelijk naar het landelijk gebied vloeien om landschapsbeheer te betalen (prestatie-beloning relatie). Anderzijds zou dit initiatief moeten passen binnen een landschapsbeleidsplan voor Deventer.
- Daarnaast kunnen enkele ontwikkelingen bijdragen aan de ontwikkeling van de landschappelijke structuur zoals Zorglandbouw, Groene diensten en de Reconstructie. Probleem bij dit soort lokale “punt” initiatieven is de koppeling met de landschapsstructuur. Dit is een punt van aandacht op de langere termijn.
- Reconstructie: het buitengebied van Deventer is geheel opgenomen als extensivering- of verwevinggebied binnen de reconstructie. Dat betekent dat Ruimte-voor-Ruimte regeling en Regeling Vrijkomende Agrarische gebouwen van toepassing zijn op dit gebied. Problemen zijn het gebrek van een totaalvisie voor het landelijk gebied (met welke middelen willen we welk doel bereiken en hoe gaan we dat realiseren?). Deventer wil in tegenstelling tot de provincie bij voorbeeld het extra woningcontingent niet bij de taakstelling. Liever deelt ze deze woningen toe aan de verschillende kleine kernen of aan nieuwe clusters van ongeveer 30 woningen in het landelijk gebied.
- Overijssel heeft een behoudende visie op bebouwing in het buitengebied en/of functieverandering van agrarische gebouwen vanuit de visie dat Overijssel als tuin van Nederland bewaard moet blijven.
- Vrijkomende Agrarische gebouwen (een van de mogelijke dragers voor het landelijk gebied)
Functieverandering naar wonen of kleine bedrijvigheid
-Geen verkeersaantrekkende werking
-Sloop van randbebouwing is een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit
-Splitsing is wel mogelijk maar...
- Bij vrijkomende agrarische bebouwing speelt het feit dat boerderijen wel gesplitst mogen worden. Dit betekent wel dat die woning van het contingent nieuwbouw in kleine kernen afgaat. Hoewel de provincie dit beleid inzet gedooft de gemeente deze ontwikkeling.
- Ruimte voor Ruimte/VAG inzetten om ruimte te maken voor starters en ouderen¹

Ambitie van de regio Deventer

Allereerst moet de relatie tussen stad en ommeland zichtbaar gemaakt worden. Daarna deze relatie ontwikkelen en ondersteunen. De ontwikkeling van Zorglandbouw is een van de dragers voor dit proces. Het is daarbij wel van belang dat de behoefte (instanties en cliënten) naar zorg in het landelijk gebied duidelijk wordt. De stadsrand van Deventer leent zich het meest voor deze verweving van functies. Verder in het landelijk gebied (grondgebied randgemeentes) kunnen vrijkomende boerderijen aanknopingspunt zijn voor andere activiteiten (mits deze de agrarische structuur niet verstoren).

5 De ontwikkeling van een zorg- gezondheidszone

5.1 Gebiedsgerichte sturing noodzakelijk

De Raad voor het landelijk gebied-RLG (**Voor boeren, burgers en buitenlui**, 2002, Pp. 20-21) geeft aan dat de belevingswaarde en kwaliteit van het landelijk gebied verhoogd kan worden door ‘aandacht voor harmonie in het landschap, voor afwisseling en variatie (zowel rust en ruimte als drukte en activiteiten) en voor toegankelijkheid. Dit kan door integraal beleid zetten op het gebied van cultuurhistorie, landbouw, architectuur, landschapsontwikkeling en –ontwerp. De Raad beveelt een **Investeringsimpuls Plattelandsvernieuwing** aan als evenknie van de ISV voor het stedelijk gebied. Het IPO en de VNG moeten hiervoor een plan van aanpak gericht op **gebiedsgerichte sturing**. Voor de ontwikkeling van *een zorgzone in de regio Deventer, Olst, Wijhe* zou een dergelijke aanpak succesvol kunnen zijn. Een integrale aanpak van stad-landrelaties, gekoppeld aan de zich steeds verder ontwikkelende zorgvraag voor verschillende doelgroepen, zou hiermee een adequaat kader krijgen voor een gestructureerde brede aanpak.

De RLG geeft aan dat er voor de provincie en de gemeente een aantal concrete instrumenten en maatregelen voorhanden is, te weten:

Provincie:

- accent leggen op wat goed moet gaan;
- fragmentarisering van de samenleving tegengaan;
- landelijk gebied kwaliteitsteams introduceren;
- gezamenlijke verenigingen en organisaties van boeren, burgers en buitenlui stimuleren;
- arrangementen als verbinding tussen culturen van stad en land bevorderen.

Gemeente:

- handhaven voldoende voorzieningen in het landelijk gebied en creatieve inzet van ICT hierbij;
- projecten voor kinderopvang, ouderenzorg, gehandicapten en kansarme jongeren opzetten en hiervoor vrijkomende agrarische bebouwing inzetten;
- combinaties van scholen/winkels/wijkgebouwen/sociaal-culturele accommodaties stimuleren;
- mobiliteit verbeteren.

Conclusies voor Deventer, Olst, Wijhe

Deze opmerkingen sluiten aan bij onze bevindingen rond de ontwikkeling van nieuwe netwerken binnen de zorgzone in Deventer en omgeving. Kortgezegd komen deze op het volgende neer:

De ontwikkeling van nieuwe netwerken wordt belemmerd door onvoldoende regionale en streekgebonden samenwerking tussen zorgvragers, zorgbieders en intermediaire instellingen gericht op matching van zorgvraag en –aanbod. Daarnaast stimuleren provincie, gemeente en andere overkoepelende koepelinstanties gezamenlijk handelen tussen verschillende zorgvragende doelgroepen en de zorgbiedende onvoldoende. Iedere doelgroep zoekt eigen oplossingen en innoveert binnen het eigen cluster, terwijl voor veel zorgvragen een bredere aanpak gunstig zou zijn. Het herstellen van de band tussen stad en land versterkt de mogelijkheid tot het benutten van de landelijke omgeving als kapitaal voor een breder gevarieerder zorgaanbod en geeft plattelandsvernieuwing een nieuwe dimensie. Stimulering van ‘zorgondernemerschap’ is daarbij van groot belang.

Voor de gebiedsgerichte sturing is op provinciaal niveau een Transferpunt (TSZ) nodig (zoals aangegeven in de studie van de Bovenkamer van Nederland, 2002). Tegelijkertijd pleiten wij voor een gebiedsgerichte aansturing waarin het zorgkantoor, de gemeente en de verschillende belangengroepen gezamenlijk (en in samenwerking met het provinciale Transferpunt) kijken naar ontwikkelingen en de ontmoeting van Landbouw, Ambacht, Gezondheid en Groene Ruimte in de eigen regio. Juist deze integrale aansturing ‘op menselijke maat’ blijkt noodzakelijk te zijn nieuwe netwerken op het gebied van zorg van de grond te krijgen. De opbouw van een sociale, economische en zorginfrastructuur zal bijdragen tot een leefbare omgeving waarin vragen rond wonen, milieu, zorg en welzijn, groene ruimte en landbouw niet gescheiden behandeld worden. Het is ook van belang dit soort lokale initiatieven in te zetten binnen een landschappelijke structuur zodat landschappelijke, ecologische en recreatieve verbanden gelegd kunnen worden. Ook zal de sociale cohesie en de culturele identiteit van het gebied gebaat zijn bij een dergelijke aanpak voor zorgactiviteiten en –dienstverlening. Voor de ontwikkeling van een zorgzone rond een stedelijk gebied is een dergelijke aanpak onontbeerlijk.

5.2 Perspectieven voor de toekomst

Uit de gemaakte verkenning naar nieuwe netwerken (de zorgkaart) van Deventer e.o. valt een aantal perspectieven voor de toekomst te halen:

A. Gebruik de groene ruimte als kapitaal voor nieuwe zorgmogelijkheden

Zorglandbouw kan zich verder ontwikkelen enerzijds op al dan niet vrijkomende boerderijen anderzijds op nieuwe landgoederen in de zone om de stad heen. De groene scheg van Deventer tussen Diepenveen en Schalkhaar biedt de meeste potentie om als pilot gebied stadslandschap Deventer te dienen waar de combinatie tussen stedelijke uitbreiding, het nieuwe ziekenhuis en de groene omgeving (landschap, natuur, waterbeheer en recreatie) gemaakt kan worden. In de kleine kernen rondom Deventer is behoefte aan extra inzet voor het behoud van startende jongeren en ouderen voor de gemeenschap. Zorglandbouw kan hierop inspelen door kleinschalige kinderopvang, buitenschoolse opvang, ouderenzorg en verschillende dienstenpakketten aan te bieden zoals boodschappenservice, thuiszorg etc.. In de

toekomst kan deze ontwikkeling gesteund worden middels een prestatiebeloning vanuit het landschapsbeleid (Landschapszorsysteem). De beperkingen binnen de ruimtelijke ordening voor woonzorgcombinaties worden minder en bieden de gemeenten meer ruimte voor eigen beleid. Ook het splitsen van boerderijen in meerdere wooneenheden biedt steeds meer perspectieven voor andere woonvormen. De stichting wonen van ouderen op boerderijen (www.stichtingwsb.nl) heeft hiervoor al verschillende oplossingen te bieden.

Leefbaarheid van het buitengebied wordt versterkt door 'wonen en werken in het groen'. Tegelijkertijd kan wonen in het stedelijk gebied verrijkt worden door groene zonering die doorloopt in de stad. De zorgzone rond Deventer kan hiervoor een goed aangrijpingspunt zijn.

B. Zorgmarkt

Verbetering afstemming vraag-aanbod

De afstemming tussen vraag en aanbod laat nog veel te wensen over. Daarom is er ook sprake van een sterke oriëntatie op het aanbod i.p.v. op de vraag. Om een vraag en aanbod optimaal te kunnen matchen moet het product zorg op een zorgboerderij en binnen het landelijk gebied duidelijk gedefinieerd worden zodat het ook nadrukkelijk in de markt gezet kan worden. Onduidelijkheid in de definitie draagt ook bij tot onbekendheid bij cliënt en verwijzer. Een duidelijke rol ligt weggelegd voor een intermediaire organisatie die goed op de hoogte is van de ontwikkelingen in de landbouw en in de zorg. Op deze manier kan er ook een ontwikkeling in gang gezet worden van aanbodgericht naar vraaggestuurd. Deze intermediaire organisatie kan weer deel uit gaan maken van het huidige netwerk dat actief is met landbouw en zorg. Om het netwerk optimaal te laten functioneren, is het aan te bevelen om met elkaar na te denken wie verantwoordelijk is voor wat. Wanneer er meer duidelijkheid is over taken en verantwoordelijkheden kan er ook nagedacht worden over een verdere professionalisering van de sector gebruikmakend van een optimale ondersteuningsstructuur.

Ook nieuwe doelgroepen betrekken bij de ontwikkeling van een integrale zorgzone, zowel aan de vraag als aanbodskant lijkt verstandig. Het doorbreken van de bestaande overleggen en het ondersteunen van nieuwe zelfstandige zorgondernemers in het gebied is noodzakelijk. Vooral wanneer de doelgroepen waarop men zich gaat richten uitgebreid wordt met: mantelzorg (weekend en vakantieopvang), jeugdzorg, onderwijsgerelateerde projecten (stages uit lbo, mbo opleidingen), reïntegratie en sociale activering.

Verdere professionalisering van het aanbod

In de toekomst zal de professionalisering van zorgboerderijen door gaan. Dat moet ook wel omdat zorgkantoren en hulpverleningsinstellingen in de toekomst meer gaan letten op kwaliteitsgaranties van zorgboerderijen. Hierbij gaat het met name om de deskundigheidsbevordering van de begeleiding, risico-inventarisatie en heldere contractafspraken. Kwaliteitsgarantie is nodig om ongevallen, gevaarlijke situaties en misbruik van cliënten ten bate van het eigen bedrijf (en daaruit voortvloeiend imago-verslechtering) te voorkomen. De deskundigheid van de boer als begeleider

moet meer gewaarborgd worden. Het Landelijk Steunpunt heeft hiervoor een eerste aanzet gegeven door kwaliteitssysteem te ontwikkelen.

Behalve deskundigheidsbevordering van de begeleiding, wordt ook deskundigheidsbevordering van cliënten als een belangrijk speerpunt voor de toekomst genoemd.

Hierbij gaat het niet alleen om scholing van cliënten, maar ook om kwaliteitstoetsing door cliënten, de ontwikkeling van cliëntenperspectief en het uitbreiden van keuzemogelijkheden voor cliënten (door landbouw en zorg meer vraaggericht op te zetten). Ook zal in de toekomst verder verkend worden wat er zoal mogelijk is om het werk en de werkplek nog meer aan te passen aan de behoeften en mogelijkheden van gehandicapte cliënten.

Verbreding van functies

Verwacht wordt dat bedrijven in het landelijk gebied in de toekomst gecombineerde functies zullen krijgen. De ontwikkeling van landbouw en zorg vormt een onderdeel van een bredere ontwikkeling van plattelandsvernieuwing en de discussie over leefbaarheid in het landelijk gebied. In dat kader zal het landelijk gebied minder een productiefunctie krijgen en meer een diensten- en recreatieve functie. Verbreding kan ook gevonden worden in landschapsonderhoud. Zorgboeren kunnen hierop inspelen door op de boerderij verschillende functies te combineren: naast landbouw en zorg kan ook aandacht besteed worden aan educatie, recreatie en natuurbeleving. Maar er bestaat ook scepsis ten aanzien van het verbreden van het aantal functies. Het specifieke karakter van zorgboerderijen kan verloren gaan wanneer de boerderij alleen als 'decor' wordt gebruikt voor niet-agrarische activiteiten als het geven van cursussen. Volgens de meeste geïnterviewden moet het agrarische karakter van de boerderij behouden blijven en de activiteiten moeten zich beperken tot boerderij- en landelijk gebied gebonden werkzaamheden.

Over de uitbreiding van de woonfunctie zijn de meningen verdeeld. Enerzijds kan het een uitkomst zijn voor cliënten wanneer de boerderij ver weg ligt of moeilijk bereikbaar is en voor cliënten die graag (tijdelijk) willen verblijven in een huiselijke en landelijke omgeving. Anderzijds kan door een uitbreiding van de woonfunctie het karakter van de zorgboerderij ingrijpend veranderen. Er moet voldoende evenwicht bestaan tussen de zorgkant en de landbouwkant. Wanneer de zorg overheerst, kan dit ten koste gaan van het natuurlijke, arbeidsmatige karakter van de boerderij. Ook in de toekomst zullen dagbesteding en arbeid belangrijke functies zijn van (zorg) boerderijen, zo is de verwachting. Cliënten moeten er een zinvolle dagbesteding kunnen vinden. Sommigen zullen vervolgens doorstromen naar arbeidstrainingsplekken of beschutte werkplekken, als onderdeel van een arbeidsreïntegratietraject. Anderen zullen voor langere tijd op de boerderij blijven. Daarmee blijft ook de doelstelling van de boerderijen gevarieerd: van dagopvang en arbeidsmatige dagbesteding tot beschutte werkplek en arbeidstrainingsplaats.

Belangrijke items voor het aanpakken van zorgactiviteiten

- Als de zorgactiviteit een economische drager moet worden naast andere activiteiten, is daarvoor een bepaalde schaal nodig. Van belang is om na te gaan waar de grens van die draagkracht ligt. Veelal hangt dit samen met de investeringen die gedaan moeten worden om zorgactiviteiten mogelijk te maken. Het organiseren van **zorgarrangementen** met zorginstellingen in de zorgzone

Deventer-Olst-Wijhe levert een continue ontwikkeling op, waaraan ook samenwerkingscontracten gekoppeld kunnen worden. Voordeel hiervan is de zekerheid voor alle partijen binnen een afgesproken periode.

- de erkenning als AWBZ instelling is belangrijk om in aanmerking te komen voor een hogere PVB uitkering
- het beheer van gebouwen en groene ruimte zou overgenomen moeten worden door instanties die daarvoor beter geëquipeerd zijn, zoals de woningcorporaties en bij voorbeeld Stichting IJssellandschap. Hiermee zouden de zorginstellingen zich kunnen richten op hun kernactiviteit.
- Bij de herstructurering van de AWBZ geeft het zorgkantoor in de regio nog steeds een belangrijke rol in de contactafspraken tussen zorgexploiterende instellingen en zorgvragers. De opsplitsing in zeven zorgproducten geeft zorgexploiterende instellingen wel de mogelijkheid over te gaan tot **specialisatie** op de volgende categorieën:
 1. begeleiding gericht op zelfstandig functioneren;
 2. gezinsondersteuning
 3. ondersteund leren
 4. ondersteund wonen
 5. ondersteund(e) werken en dagbesteding
 6. categorale diagnostiek en behandeling
 7. verblijf op grond van de AWBZ

Met name het persoonsgebonden budget (PGB) zal de komende jaren aanleiding geven tot een groeiende vraag naar nieuwe vormen van zorg (ook in het landelijk gebied). Zorg in het landelijk gebied kan een goed alternatief en/of aanvulling bieden op de zorg in de stad. Nu al blijkt dat veel zorgvragers op zoek zijn naar alternatieve zorgmogelijkheden. Vooral de zorg voor kinderen en ouderen wordt meer 'maatgericht'. Door nieuwe initiatieven te ondersteunen en samen te werken met andere organisaties (ook publieke-private combinaties) kunnen de gemeenten Deventer, Olst, Wijhe plattelandsontwikkeling en maatgerichte zorg samen ontwikkelen.

C. Zorgfinanciering

Voor zorgactiviteiten kan gebruik gemaakt worden van startsubsidies: LEADER+, Plattelands-ontwikkelingsplan (POP), Subsidiering gebiedsgericht beleid (SGB) en Stimuleringskader (SKL). De AWBZ is nu de meest gebruikt financieringsbron en zal dat ook zijn na 1 januari 2003 wanneer de AWBZ zal worden gemoderniseerd. AWBZ verandert om de cliënt nog meer dan nu centraal te stellen. De financiering van diensten op een zorgboerderij is niet altijd even makkelijk rond te krijgen. AWBZ-erkenning van zorgboerderijen biedt uitkomst, maar dan moet wel aan volgende voorwaarden worden voldaan:

- onderscheid maken tussen bedrijfstak en zorgtak (vrijstelling BTW op de dienstverlening);
- zorgdragen voor continuïteit van de begeleiding (wet kwaliteit zorginstellingen - WKZ);
- maken van een zorgplan;

- gescheiden administratie;
- veiligheid (arbo-wetgeving);
- calamiteitenplan;
- plan voor aanvullende zorg;
- mogelijkheid tot inroepen deskundige hulp;
- vervoersregeling;
- contractafspraken met het zorgkantoor;
- inzicht kunnen geven in bedrijfsvoering en overleg (WMCZ wet medezeggenschap)

De provincie heeft beperkte financieringsmogelijkheden en de gemeente kan slechts op beperkte schaal (via toekenning van zorgvragen naar de zorginitiatieven in het buitengebied) haar steentje bijdragen. Maar gezamenlijk zou gezocht kunnen worden naar nieuwe financieringsconstructies via andere geldstromen:

- Woonzorgstimuleringsregelingen/ StIR/IPSIV of regionale innovatie netwerken.
- Meervoudig ruimtegebruik stimuleren,
- experimenten nieuwe buitenplaatsen.
- Samenwerking PPS (wooncorporaties, ontwikkelaars, zorgverzekeraars etc.)
- Financiering mantelzorg ???
- verschillende landelijke activiteiten (waarbij subsidiëring mogelijk wordt) zoals het jaar van de boerderij en het jaar van de gehandicapten (allebei 2003) geeft meer mogelijkheden.

Financiële kant aanpakken (BTW vrijstelling is goedgekeurd voor agrarische bedrijven die de agrarische productie combineren met zorg > www.overheid.nl)
Bedrijfseconomische haalbaarheid ondersteunen en kwetsbaarheid voorkomen door variatie en diversiteit in aanbod binnen de regio en binnen (opstartende) bedrijven in de regio. De titel zorgboerderij past allang niet meer bij veel ondernemingen gericht op 'groene diensten', pluriform aanbod

Voorbeeld:

Landelijk is door VROM in 2001 wel het initiatief genomen een subsidie voor projecten wonen en zorg in het leven te roepen. Daaruit hebben zo'n 166 initiatieven geld (bijna 25 miljoen gezamenlijk) gekregen voor het opzetten van "zorginfrastructuur". Deze projecten worden gefinancierd via de tijdelijke 'woonzorgstimuleringsregeling'. Corporaties en andere instanties die zorgwoningen realiseren konden hiervan gebruik maken. Deze extra stimulering is gezien de hoge kosten voor aanpassingen van groot belang.

D. Zorgorganisatie in de regio

Niet iedere zorgaanbieder hoeft binnen die nieuwe AWBZ alles te kunnen bieden. Specialisatie is dus mogelijk, maar ook samenwerking om een gevarieerd pakket aan zorg aan te kunnen bieden. Bij (startende) zorgondernemers bestaat behoefte aan afstemming in de regio, goede matching van vraag en mogelijk aanbod, maar blijkt ook behoefte tot samenwerking. Het starten van verschillende zorgcoöperaties in de

regio is een wenkend perspectief. De coöperaties kunnen gericht zijn op primaire landbouwactiviteiten en/of zorg of beiden. Te denken valt aan coöperaties voor landbouwbeheer, teelt en onderhoud van speciale gewassen (fruitbomen) en dierrassen, milieu (zoals in de Friese Wouden), een agrarische supermarkt, boerderijbus, digitale regiowinkel. In Nederland zijn verschillende voorbeelden te vinden zoals Groene Hart landwinkels. Gekoppeld aan deze coöperaties zijn talloze zorgarrangementen aan te bieden. Een breed gevarieerd pakket aan 'groene diensten' binnen de regio, waarin zorgdiensten een belangrijke plaats innemen, worden ingebed in de plattelandontwikkeling. Regionale bureau's die diensten verlenen op het gebied van wonen, werk en vrije tijd aan groepen zorgvragers kunnen hierop aansluiten en maatgerichte pakketten aanbieden.

De ondernemers binnen dit brede veld van 'groene diensten' kunnen vertegenwoordigd zijn in een coöperatie en daarmee hun belangen goed behartigen in besprekingen met zorgvragen. Hierdoor ontstaat ook een goed ingangsluik voor mensen met specifieke wensen. Zelforganisatie van de ondernemers in de 'groene dienstverlening' (mogelijk uitbreiding van Issala tot een dergelijke organisatie) is noodzakelijk. Vrouwen spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van zorgdiensten. Zij kunnen zich waarschijnlijk goed organiseren in studiegroepen en samenwerkingsprojecten opzetten.

De pachters van de St. IJssellandschap vormen een eerste groep voor de vorming van een coöperatie. Verschillende pachters hebben aangegeven nieuwe activiteiten te willen ontwikkelen. Ook komen in de toekomst boerderijen vrij waarop nieuwe activiteiten ontplooid kunnen worden. Zij hebben samen al een belang en een aansturende organisatie. Als zij aan de Stichting een eigen coöperatie koppelen en hierin 'groene diensten' gaan aanbieden kunnen zij gebruik maken van elkaars ervaring en deskundigheid. Gezamenlijk kunnen zij een breed pakket aan diensten aanbieden en producten onder de naam IJssellandschap verhandelen.

E. Zorgbeleving

Is de combinatie landbouw-zorg wel acceptabel? De huidige regelgeving die geldt bij de uitbraak van een besmettelijke dierziekte is nadelig, ook voor het imago van de landbouw helpt niet altijd mee. Kan er wel goede zorg gegeven worden buiten de bestaande instellingen? De huidige experimenten geven een positief antwoord hierop.

Zorgbeleving in de groene ruimte, werken met planten en dieren als dagbesteding of als arbeid blijkt aan te slaan. Mensen kunnen in het ritme van de dagelijkse gang van zaken op het platteland tot rust komen, nieuwe ervaringen opdoen, genieten van de buitenlucht etc. De combinatie van zorgactiviteiten en landelijke ontwikkeling draagt bij tot ontmoetingen tussen stad en land en geeft mogelijkheden tot beleving van het landelijk gebied op een positieve manier. Een boerderij is meer dan een productiebedrijf. Landbouw heeft meer te bieden dan vlees- en gewasproductie. Het landelijk gebied is meer dan verzorger van de stad. Het heeft een eigen identiteit die een goed contrast biedt ten opzichte van de stad, maar heeft ook eigen kleinstadse kenmerken. Door het verschil stad-land te overbruggen kunnen voor de zorg nieuwe belevingen worden opgebouwd.

5.3 Nieuwe mogelijkheden oppakken

Zorglandbouw in het landelijke gebied biedt de stad toegankelijk groen, werkgelegenheid, recreatieve voorzieningen en wanneer er tevens sprake is agrarische productie ook ambachtelijke producten met kwalitatieve meerwaarde en een educatieve meerwaarde. De stad biedt vraag naar andere vormen van zorg. Daarop kan worden voortgebouwd door:

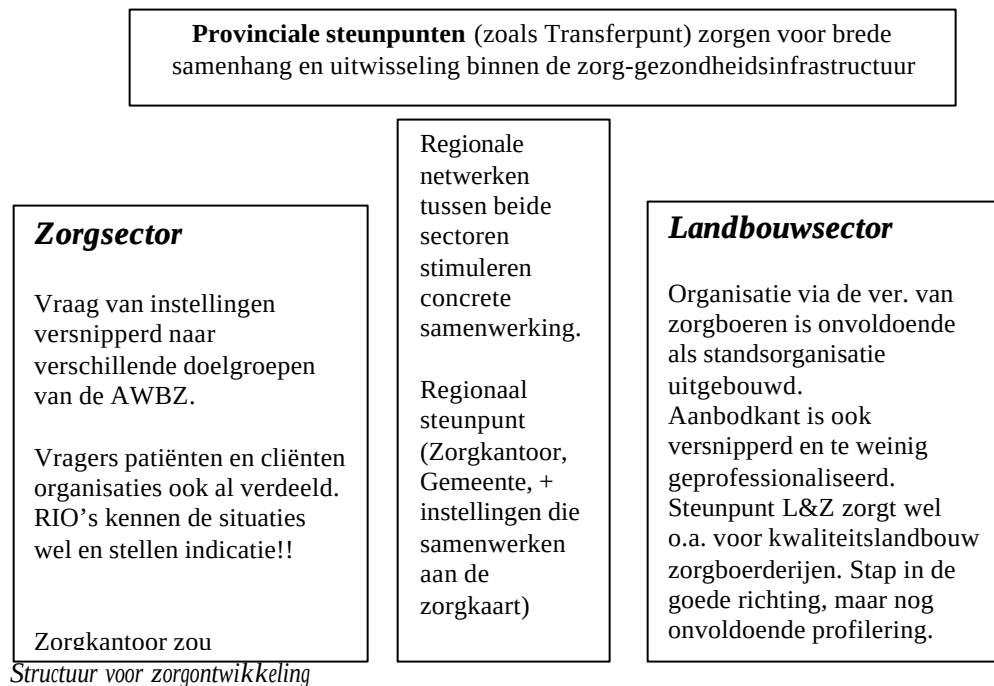
1. Een interactieve samenwerking door meer gezamenlijk overleg in de regio en wederzijdse financiële steun voor nieuwe projecten.
2. Een groter draagvlak voor voorzieningen met op het platteland zoals school, zwembad, bibliotheek, arts, openbaarvervoer etc. Verder is de uitbouw naar een ‘zorginfrastructuur’ van belang. Netwerken door de zorgstructuur heen. Gezamenlijke regionale opbouw van ‘een zorginfrastructuur’, waarbij samenwerking tussen alle niveaus (AWBZ en niet AWBZ goedgekeurde initiatieven) op basis van een kwaliteitssysteem voldoen aan de gevraagde ‘groene zorgactiviteiten’. Hieraan gekoppeld zou een goede publiciteit rond de huidige en toekomstige ontwikkelingen tot stand moeten komen. Wat gebeurt er al in het gebied en waar kunnen nieuwe netwerkende instellingen elkaar vinden. Het zorgkantoor en de Gemeente Deventer kunnen i.s.m. o.a. Stimuland hierin het voortouw nemen. Een interactief systeem voor vermelding en PR van deze netwerken voor de potentiële gebruikers zal de zoektocht naar flexibele mogelijkheden in de zorg mogelijk maken.
3. Benutting van de ruimtelijke kwaliteiten door gebruik te maken van monumentale boerderijen en andere bijzondere gebouwen in het buitengebied die vrijkomen door de concentratie van de primaire productie. Toelating van verschillende vormen van ‘groene dienstverlening’, niet alleen de nu bekende ‘zorgboerderijen’. Vraaggestuurd gericht op zorgvraag en niet op de indeling van instellingen of de verzekeringsstructuur. Nieuwe zorgproducten > zie Erp/ nieuwe AWBZ (zie rapport onderzoek Toelating Zorgboerderijen in de AWBZ). De nadruk op zorgboerderijen is niet onbegrijpelijk. Deze activiteiten zijn zichtbaar en tonen de meerwaarde van zorgdiensten in het landelijke gebied. Volgens Van Erp en Klop (2002) past dit ook in de beleidsontwikkelingen van zorgvernieuwing en plattelandsontwikkeling. We zien dat met name de combinatie van activiteiten in de groene dienstverlening (d.w.z. een breed aanbod in het landelijk gebied gecombineerd met zorgactiviteiten) ‘natuurlijke’ mogelijkheden biedt voor dagopvang, zorg- en leeractiviteiten biedt. Verbreding van activiteiten op de boerderij zijn gunstig voor deze ontwikkeling. De inzet van vrijgekomen agrarische bebouwing voor nieuwe vormen van wonen-werken zou door de provincie en de gemeente beter ondersteund kunnen worden.
4. Het ontwerp van een stadsrandproject ‘Rielerenk’ Deventer, waarbij ingezet wordt op een gezondheidspark en de ontwikkelingen Park Schalkhaar (groen bedrijvenpark) zijn nieuwe mogelijkheden voor de regionale ontwikkeling. Hierin kunnen verschillende functies (gezondheidszorg, sport, natuur, zorg & wonen, recreatie, landschap & cultuurhistorie, waterbeheer) worden samengebracht. Multifunctioneel ruimtegebruik en duurzame gebiedsontwikkeling inzetten om

transities in zorg & landbouw mogelijk te maken. **Zorg en gezondheid als robuuste verbinding gebruiken in dit gebied.**

5. De term 'zorgboerderij' dekt de lading vaak niet. Onder deze vlag worden veel verschillende activiteiten opgezet. Van belang voor de regio is om een duidelijke beschrijving van zorgboerderijen te hanteren. Noodzaak tot coördinatie vraag/aanbod (matching) op provinciaal, regionaal niveau. Met de aansturing voor vernieuwing en professionalisering. Ruimtelijk verband tussen zorg en welzijn ('zorgen voor de omgeving, omgeving zorgzaam voor ons'). Inzet wet natuurschoon voor het bouwen in buitengebied van de stedendriehoek en niet in of tegen het sallandse landgoederengebied met zijn prachtige landelijke coulisselandschap rondom de stad P 33 Seminar verslag Zoekrichting woonlandschappen Landstad Deventer. Thema woonlandschappen (SEV) breed uitwerken. Hieraan kan het thema wonen en vervoer gekoppeld worden en initiatieven wooncorporaties een rol gaan spelen.
6. In de discussie (nota 'de rollen verdeeld') over aanbod- en vraagsturing (of -regulering), wordt verwezen naar duidelijk van elkaar verschillende zorgsituaties (zorgdeelmarkten). Elk daarvan laat een specifieke vraag-aanbodrelatie zien en elke relatie behoeft een eigen sturingsinstrument. In de regio kunnen verschillende initiatieven ontstaan die zich op een deelgebied gaan specialiseren. Ook in het kader van de nieuwe AWBZ wetgeving is het mogelijk. Dit zal met name kleine 'groene zorgondernemers' meer kansen bieden. Iedere zorgdeelmarkt heeft een eigen constellatie van marktimperfecties en overheidsdoelen.
7. De rol van gemeenten en de provincie en andere actoren op het gebied van zorgarrangementen in het landelijk gebied goed afstemmen. De rol van de provincie zou erin kunnen liggen naar voorbeeld van Zeeland een integraal beleid voor woon-werkfuncties in het landelijk gebied te ondersteunen en de gemeente zou in concrete projecten overgangssituaties van de verbreding van zorg bij de landbouw allerlei financieringsvormen flexibel kunnen toepassen. Hierdoor worden aanlooprisico's verminderd en kan ervoor gezorgd worden dat het voor partijen interessant wordt (ook in publiek-private netwerken) samen te werken. De intermediaire rol (waar dan ook) zou opgepakt moeten worden om de huidige initiatieven binnen de zorg-gezondheids- en de landbouwsector bij elkaar te brengen. Er zijn voldoende ideeën en voldoende initiatieven in voorbereiding, maar niemand neemt echt de regie. Wie moet deze regierol spelen? Een apart bureau, waarin de zorgkantoren van deze regio samen met de gemeenten en de betrokken instellingen zich richten op: kennis delen, informatie uitwisselen en het samenstellen van de zorgkaart voor de omgeving, ontwikkelingen op het gebied van de platteland vernieuwing.

In de visie van de Raad Volksgezondheid en Zorg (**Redesign** december 1998) is het voor een doelmatige zorgverlening noodzakelijk dat de zorg grootschalig wordt georganiseerd. De reeds in het kader van de regiovisie onderscheiden (sub)regio's vormen hierbij een goede basis. De *uitvoering* van de zorg moet echter kleinschalig plaatsvinden. Alleen op deze manier is het mogelijk de zorg rond de patiënt 'een menselijke maat' te geven. Hierbij wordt de zorg niet verleend door steeds wisselende functionarissen, maar door een beperkt aantal hulpverleners. Deze zijn voor de

patiënt herkenbaar en bereikbaar. Uit onze zoektocht blijkt dat dit reeds vier jaar geleden visie goed aansluit bij de ontwikkelingen die op gang gekomen zijn. Deventer e.o. kunnen hun historische taken op het gebied van zorg weer uitwerken, met de ondernemers binnen Stichting IJssellandschap als voorhoede en de ondersteuningsinstellingen (zoals Stimuland) als steun in de rug.

5.4 Vervolgactie

Bij dit onderzoek is het opzetten van concrete nieuwe netwerken niet aan de orde gekomen. Er is een start gemaakt met het opzetten van een zorgkaart en zullen in een vervolg aandacht besteden aan het ontwikkelen van samenwerkingsverbanden en zorgarrangementen. Dit kan ook door de volgende stappen:

- overleg met de studiegroep zorgboeren en andere initiatiefnemers 'groene zorgdiensten';
- zorg-gezondheidslandschappen ontwikkelen, waarin multifunctioneel ruimtegebruik en een grote variatie aan groene diensten wordt ontwikkeld. Functiecombinatie landschapsbeheer en andere activiteiten in het landelijk gebied bevorderen. Hierbij kan de Ontwikkelingsgerichte Landschapsstrategie (OLS) als systematiek gebruikt worden.
- stimulering nieuwe netwerken 'groene zorginfrastructuur', waarbij de relatie stad/land verder ondersteund wordt. Stichting IJssellandschap kan hierin ook een stimulerende rol (blijven)spelen.
- nieuwe doelgroepen benaderen als klant voor 'groene zorgdiensten voor Deventer Olst-Wijhe erg interessant.. Te denken valt aan: naschoolse en vakantieopvang voor gehandicapte kinderen.

Hiervoor zal de groep van actoren / gesprekspartners uitgebreid worden en gezocht worden naar mogelijkheden om nieuwe netwerken te ondersteunen in samenwerking met Stichting Stimuland. In 2003 zullen verschillende interactieve bijeenkomsten nog meer zicht moeten geven op nieuwe initiatieven en mogelijkheden om regionale ontwikkelingen in een integrale planning en implementatie op te nemen.

Literatuur

- AGEZO. Onderzoek Toelating Zorgboerderijen in de AWBZ. 2001
- De Bovenkamer van Nederland. Ontwerp en randvoorwaarden voor een bureau landbouw en zorg Overijssel. Assen: oktober 2002
- Buitengewoon. Diversiteit en emancipatie op het platteland. LNV, 2001
- Centrum Landbouw en Milieu. Groene Diensten in Groen Waterland. Utrecht. 2001
- Claesens, C. , Grol en Hamers. Landbouw en zorg in de Gelderse Vallei. Reinoud Adviesgroep. 1998.
- 'De rollen verdeeld'. Zoetermeer: De Raad voor de Volksgezondheid en Zorg, 2001.
- Erp, S. van, P.Klop. Nieuwe producten op de (zorg) boerderij. PON - Noord Brabant, DLV adviesgroep, juli 2002.
- Erp, S. van, Zorglandschappen. Een impressie van zorgboerderijen. PON – Noord Brabant.
- Hogenstijn, C.M. De verenigde gestichten: geschiedenis van Deventer gasthuizen en hun landerijen. Deventer: Arko, 1998.
- Hogenstijn, C.M. Sint Elizabethgasthuis en Brinkgreven: geschiedenis van de psychiatrische ziekenhuizen in Deventer. Deventer: Arko, 1987.
- Guinée, A.. Landstad Deventer slaat smalle brug tussen deskundigen en leken. Blauwe Kamer 3, 2000. Wageningen. 2000
- Jonge. J. de. Zorgzaam groen wonen. Alterra: Wageningen, 2001.
- Ketelaars, D., Nicole van Erp, Jan Hassink Landbouw en zorg in beeld. Blik op heden en toekomst. Rapport 50. Wageningen: PRI/Trimbos instituut. 2002.
- Ketelaars, D., Baars, Kroon. Werkend herstellen. Trimbos instituut en Louis Bolk Instituut. 2001
- Kramer, B. M., Claessens. Groeikansen voor zorgboerderijen. Een onderzoek naar dagbesteding op zorgboerderijen, uitgevoerd in opdracht van het Landelijk Steunpunt Landbouw & Zorg. Reinoud Adviesgroep. 2002.

Kuiper Compagnons, Bureau voor Ruimtelijke Ordening en Architectuur BV,
Deventer Structuurplan 2025, Schetsboek. Rotterdam. 2001

Landstad Deventer, supplement bij Stedebouw & Ruimtelijke Ordening, nummer 4,
2000.

Landstad Deventer. Zoekrichting voor woonlandschappen, verslag van het seminar
in het kader van het programma woonlandschap deel van het uitvoeringsprogramma
Landstad Deventer. Gemeente Deventer, Deventer. 2002.

Leeuwen, B. van. Structuurschema Groene Ruimte start goed. ROM 3,2002 p.40-41.
2002.

Ministerie van LNV. Structuurschema Groene Ruimte 2, samenwerken aan groen
Nederland. Ministerie van LNV: Den Haag. 2002.

Ministerie van VWS. Documentatie 12. Maatschappelijke opvang in Nederland. 1999

Ministerie van VWS. Documentatie 14. Het zorg- en welzijnsbeleid voor mensen met
een handicap in Nederland. 1999

Ministerie van VWS. Voortgangsrapportage jeugdgezondheidszorg 2. 2000.

Ministerie van VWS. Dossier WAO, 2000.

Ministerie van VWS. Brief staatssecretaris over plan van aanpak in de
gehandicaptenzorg. 2000.

Ministerie van VWS. Feitelijke cijfers wachtlijsten gehandicaptenzorg. 2000.

'Het Nieuw Deventerisme'. Deventer.

Ploeg, J.D. van der. Kleurrijk platteland. Den Haag: LTO-Nederland (Stichting Hart
voor het Land), 2002.

Provincie Overijssel. Kwaliteit van de leefomgeving : samenvatting : streekplan
Overijssel 2000+, waterhuishoudingsplan Overijssel 2000+, milieubeleidsplan
Overijssel 2000+ / 2001. Provincie Overijssel, Zwolle.

Provincie Overijssel. Concept Handleiding en beoordeling ruimtelijke plannen.
Provincie Overijssel, Zwolle. 2002.

Pruim, F. De heilzame werking van het schaap. In: Opzij september 2002. Ppp: 38-
41.

Raad voor het Landelijk Beleid. Voor boeren, burgers en buitenlui. Amersfoort:
RLG. 2002.

RMNO. Advies 11. Ongekende aanknopingspunten. Strategieën voor de aanpassing van de sociale infrastructuur. RMNO advies 11. Den Haag, 2000.

Seminar verslag Zoekrichting woonlandschappen Landstad Deventer. Deventer, 2002.

Stichting IJsselland. Kaart Eigendommen en Beheer. Stichting IJsselland, Deventer, 2002.

Stichting WSB. Het platteland heeft veel te bieden. Mogelijkheden voor senioren om te wonen op de boerderij. 2001.

Stimuland. Woonzorgcombinaties voor ouderen op de boerderij. Deventer. 2001.

Te Loo, H.B., Bruns, S.A.P. en Selles-van den Ham, A. Programma voor zorg in de regio West-Overijssel/Deventer, 40 p, Provincie Overijssel, 2001.

Topografische Dienst. Topografische kaart van Nederland 1:25.000 blad 27G en H en 33 E en F. Topografische Dienst, Emmen. 1999.

Vereijken, P.H, C.M.L. Hermans, H.S.D. Naeff. Multifunctioneel Landgebruik. Gebiedsverkenning vanuit een dualistische plattelandsvisie. Alterra-rapport 037. Wageningen, 2000.

Vloed, H. van der. Werkverslag: Omslag tot heden. Haarlem: Omslag, 2002

Websites:

www.landbouw-zorg.nl

[www. Natuurlijk.nl/org/ijssellandschap.htm](http://www.Natuurlijk.nl/org/ijssellandschap.htm)

www.overheid.nl

www.platteland.nl

www.stadland.net

www.aedesnet.nl – aedes:samenwerkingsverband tussen aedes, Arcades (Verzorgings en verplegingshuizen), de landelijke vereniging Thuiszorg (LVT) en de Mogroep (welzijn ouderen)

[www. Omslag.org](http://www.Omslag.org). Stichting ter bevordering van de ontmoeting tussen Landbouw, Ambacht en Gezondheidszorg.

www.rlg.nl

www.vofbuitenkans.nl

www.stimuland.nl

www.abero.nl

www.zorgboerderijen.nl

www.zorgtalent.nl

www.lto.nl

www.bureaukramer.nl > werk(t) Natuurlijk gericht op kleinschalige oriëntatie-programma's (otp), zorg en activeringsprogramma's, arbeidstrainingstrajecten, arbeidstoeleidingstrajecten.

Aanhangsel 1 Landelijke ontwikkelingen als voorbeeld

Algemeen beeld

Vanuit verschillende bronnen (Reinoud Adviesgroep, 1998 en 2002) (Ministerie VWS, 1999, 2000, 2001) (RMNO, 2000) is de afgelopen jaren een schatting gemaakt van de vraag naar dienstverlening op zorgboerderijen. Er wordt dan vooral een vraag verwacht bij verstandelijk gehandicapten, ouderen en mensen met een psychische of psychiatrische stoornis. Binnen deze doelgroepen zou 10-20% van de cliënten geïnteresseerd zijn in een werk- of dagbestedingsplek op een zorgboerderij. De vraag bij deze doelgroepen wordt dan vervolgens geschat op 5.850. Wanneer we uitgaan van een 6 cliënten per zorgboerderij, zou er vraag zijn naar 1.000 zorgboerderijen. Wanneer we ook naar andere doelgroepen (WAO-ers met psychische klachten, langdurig werkelozen, jeugdzorg, maatschappelijke opvang) kijken en daar een potentiële vraag van 5% veronderstellen, is er nog een keer een vraag naar ruim 28.000 plaatsen oftewel ruim 4.600 zorgboerderijen. Doelgroepen die door hun specifieke problemen relatief minder in beeld komen, zijn (ex-) verslaafden, (ex-)gedetineerden, asielzoekers en kinderopvang.

Weinig inbreng van cliënten: te weinig vraaggestuurd

Veel zorgboerderijen worden geïnitieerd door agrariërs die niet gewend zijn om cliënten of hun familieleden te raadplegen over hun wensen voor de zorgboerderij. Zo worden cliënten nog zelden betrokken bij beslissingen over de inrichting van de boerderij, de samenstelling van de groep, het aannemen van nieuwe cliënten of het kiezen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten op de boerderij. De inbreng van cliënten kan op diverse manieren vorm en inhoud worden gegeven. Bijvoorbeeld in de vorm van cliëntenraden/medezeggenschapsraden, kwaliteitstoetsing door cliënten of tevredenheidsonderzoek onder cliënten. Op de meeste boerderijen is dat echter nog geen vanzelfsprekendheid. Ook is nog onduidelijk hoe een en ander er uit zou moeten zien en op welke punten cliënten een inbreng kunnen en willen hebben.

Indicatiestelling noodzakelijk

De vraag voor wie een zorgboerderij wel of niet geschikt is, is nog moeilijk te beantwoorden. Toch wordt deze vraag regelmatig gesteld, met name door zorgaanbieders en zorgkantoren.

Er is in het voorjaar van 2002 een rapport geschreven over de potentiële vraag naar zorgboerderijen en daarin wordt gesteld dat de vraag van doelgroepen pas gaat toenemen als cliënten ook beter op de hoogte zijn van het bestaan van zorgboerderijen (Kramer en Claessens, 2002). Maar dat laat onverlet dat niet duidelijk is welke cliënten het meest aan een boerderij kunnen hebben en hoe voorkomen kan worden dat de verkeerde mensen op de boerderij terechtkomen. Daarmee kan ook voorkomen worden dat cliënten, boeren en begeleiders teleurgesteld afhaken omdat een plaatsing op een mislukking uitdraait.

Aanbod

Het aanbod aan zorgactiviteitne binnen Nederland is de afgelopen jaren sterk aan het groeien, maar is niet in elke provincie even groot.

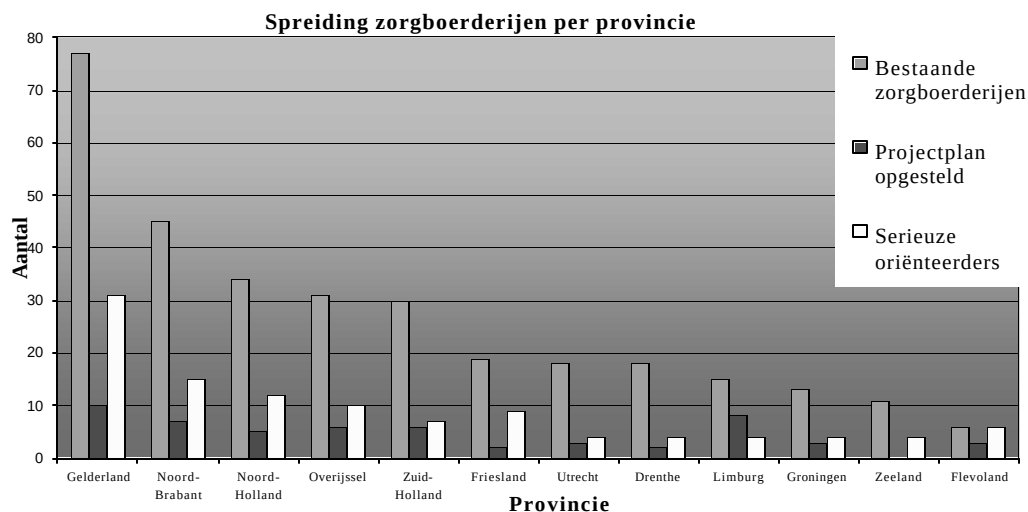
Regionale spreiding en typen

Er zijn in 2001 landelijk ongeveer 323 zorgboerderijen operationeel, tabel 1 (internet: *Landbouw en Zorg*, 2001). Dit aantal zal naar verwachting verder stijgen, gezien het aantal serieuze oriënteerders en boerderijen die een projectplan hebben opgesteld. Zorg op een boerderij begint vaak als een neventak en kan bij succes uitgroeien tot de hoofdtak.

Overzicht van de zorgboerderijen door heel Nederland

	1998	2000	2001
Bestaande zorgboerderijen	75	214	323
Projectplan opgesteld	13	49	55
Serieuze oriënteerders	-	114	110

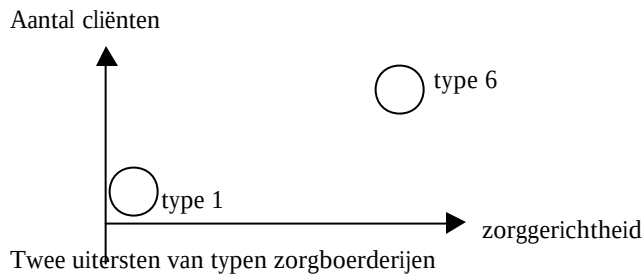
De zorgboerderijen zijn sterk verdeeld over Nederland, zie figuur 1. De verdeling van zorgboerderijen over de provincies wordt mede bepaald door de ontwikkelingsmogelijkheden van de productielandbouw, de vraag vanuit de zorgsector en alternatieve verbredingsmogelijkheden naast zorg. Blijkbaar hebben de provincies Zeeland en Flevoland nog voldoende alternatieven vanuit de productielandbouw of andere verbredingsactiviteiten of is de landbouwzorgvraag nog niet voldoende ontwikkeld.

Spreiding van zorgboerderijen per provincie (internetsite: *Landbouw en Zorg*, 2001)

Binnen de zorgboerderijen zijn zes verschillende typen te onderscheiden. Het onderscheid wordt gemaakt naar de mate van zorggerichtheid en het aantal , dat ontvangen kunnen worden. Hierdoor zijn er 2 uitersten te onderscheiden. Aan de ene kant is er de zorgboerderij die meer gericht is op openstelling voor bezoekers (zogenaamde type 1) waardoor er nauwelijks sprake is van zorgverlening of cliëntbenadering. Aan de andere kant zien we juist een zorgboerderij, type 6, die onderdeel is van een instelling en waar de agrarische productie functie volledig

ondergeschikt is gemaakt aan de zorgfunctie. Ook zien we dat op een dergelijk type zorgboerderij veelal meer dan 6 cliënten aanwezig zijn.

Slechte bereikbaarheid

Een zeer praktisch knelpunt vormt de bereikbaarheid van zorgboerderijen. Veel boerderijen liggen in een landelijk gebied dat slecht bereikbaar is met het openbaar vervoer. Hierdoor kunnen cliënten moeilijk op eigen gelegenheid naar de boerderij gaan. Bovendien liggen de zorgboerderijen niet evenwichtig verspreid over Nederland. Met het bekender worden van het fenomeen kan het zijn dat de vraag om een plaats op een zorgboerderij groeit terwijl er in de betreffende regio geen zorgboerderij is. Of dat er vooral vanuit de stad vraag komt om een zorgboerderij terwijl er juist om de steden minder zorgboerderijen te vinden zijn.

Inperking door ruimtelijke ordening

De plannen vanuit ruimtelijke ordening beperken de mogelijkheden om wonen op de boerderij van de grond te krijgen. Terwijl daar best veel vraag naar is, aldus het landelijk steunpunt. Vooral vanuit de gehandicaptenzorg, de ouderenzorg en de geestelijke gezondheidszorg zou de functie wonen op de boerderij een welkome aanvulling zijn.

Onvoldoende deskundigheid van boer als begeleiders

Er wordt weliswaar op verschillende manieren gewerkt aan de professionalisering van landbouw en zorg, maar dat neemt niet weg dat er ook nog de nodige vragen bestaan over de begeleiding van cliënten op zorgboerderijen. Er is behoefte onder boeren om uit te wisselen over de inhoud van de begeleiding en over handelingsalternatieven als het slechter gaat met een cliënt.

Verder stelt de buitenwereld steeds meer eisen aan zorgboeren. Hebben zij bijvoorbeeld voldoende kennis over dierrassen en dierziekten? Worden de kwaliteiten van een boerderij gericht ingezet voor individuele cliënten? Tegelijk speelt hier de vraag hoever de professionalisering van de begeleiding kan gaan, zonder dat de begeleiders teveel hulpverleners worden.

Een ander element is hoe de kwaliteiten van een boerderij zo goed mogelijk ingezet kunnen worden in de opvang en begeleiding van cliënten. Want als bekend is dat bepaalde dieren, of bepaalde werkzaamheden goed aansluiten bij depressieve mensen, of juist bij chaotische of agressieve mensen, dan kan de plaatsing van een cliënt veel gericht gebeuren dan dat nu het geval is. Ook kan de boer dan gericht besluiten om bepaalde werkzaamheden wel of niet op de boerderij aan te bieden.

Vanuit de zorgboerderijen zelf wordt de behoefte gevoeld om een bepaalde kwaliteit te kunnen garanderen richting de cliënt of instelling. Daarom is er door het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg een voor de aanbieders vrijwillig kwaliteitssysteem ontwikkeld. Hierdoor wordt het voor de betrokkenen duidelijk aan welke regels en eisen er voldaan moeten worden.

Regelgeving ten aanzien van de combinatie landbouwproductie en zorg

Binnen de huidige regelgeving geldt dat bij de uitbraak van een besmettelijke dierziekte de boer op zijn uitkering gekort zal worden, oplopend tot 100%, wanneer hij de basis hygiënemaatregelen niet voldoende in acht heeft genomen. Een boer die dagelijks cliënten ontvangt, is dagelijks in overtreding en zal dus bij een uitbraak van een besmettelijke dierziekte 100% gekort worden op zijn uitkering. Zorgboeren weten dat en besluiten veelal dit risico te lopen. Een oplossing die wel eens genoemd wordt, is het garanderen van regionale afzet en verwerking van landbouwproducten afkomstig van zorgboerderijen.

Matchen van vraag en aanbod

Gebrekkige afstemming

Het afstemmen van vraag en aanbod binnen landbouw en zorg verloopt nog niet overal naar wens. Dat is niet vreemd gezien het feit dat zowel de vraag als het aanbod nog in ontwikkeling is. Met de vraagzijde doelen we op cliënten uit de zorg- en arbeidswereld die baat zouden kunnen hebben bij een verblijf op een zorgboerderij. Onder de aanbodzijde verstaan we de landbouwbedrijven die werk, dagbesteding en opvang willen bieden aan die doelgroepen. Veel potentiële klanten zijn niet op de hoogte van het bestaan van een zorgboerderij en/of zij zien niet wat een zorgboerderij voor hen zou kunnen betekenen (Kramer en Claessens, 2002).

Aan de andere kant weten veel agrariërs niet hoe zij hun boerderij kunnen inzetten in zorg- of arbeidsarrangementen. Of zij zijn niet bedreven in de vertaalslag van hun aanbod in termen die in de zorg- en arbeidswereld gebezigd worden (Oomen en Hassink, 2002). De afstemming kan verbeterd worden doordat zorgboerderijen onderling het aanbod op elkaar afstemmen (bijvoorbeeld cliënten doorsturen naar boerderijen die plaats hebben of waar een arbeidsfeer en type werkzaamheden zijn waar een cliënt om vraagt; of boeren die elkaar ondersteunen bij ziekte of werkdruk). Een hiermee samenhangend knelpunt gaat het over het verankeren en verstevigen van zorgboerderijen in een regio. De inbedding van zorgboerderijen in regionale voorzieningen is gewenst omdat een zorgboerderij (slechts) één van de alternatieven voor dagbesteding of werk is binnen een groter regionaal aanbod van dagbesteding en werk. Cliënten zullen uit een regionaal aanbod van dagbesteding en werk steeds datgene kiezen dat op een bepaald moment het beste in hun leven past. De ene keer kan dat een activiteitencentrum zijn, een andere keer een boerderij. In de ideale situatie bestaan geen hoge drempels of oponthoud tussen de diverse vormen van dagbesteding en werk. Zo'n inbedding van zorgboerderijen in bestaande netwerken van dagbesteding en arbeid is op de meeste plaatsen nog geen realiteit. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat de meeste intermediairs en adviseurs over landbouw en zorg uit de landbouwsector komen en (dus) minder bekend zijn met het aanbod en

de bestaande netwerken in de zorg- en welzijnswereld. Het kan er ook mee te maken hebben dat investeren in netwerken op korte termijn niet direct iets oplevert. In vele regio's bezint men zich op de vraag om het veld van landbouw en zorg zich het beste regionaal of provinciaal kan organiseren. Moet er regionaal of provinciaal een ondersteuningsstructuur op touw gezet worden? En aan wat voor structuren of vormen kunnen we dan denken? Welke partijen zijn nodig? In bijna alle provincies is inmiddels ervaring opgedaan met een zekere mate van ondersteuningsbeleid voor landbouw en zorg, en één van de onderdelen daarbij is dat er een platform of kerngroep of intermediair is aangewezen om de ontwikkeling van landbouw en zorg te begeleiden en stimuleren. Daarna rijst op de meeste plekken de vraag hoe het vervolg of de bestending ervan eruit moet zien. Het antwoord hierop is voorlopig nog niet gegeven. En het lijkt erop alsof provincies op dit vlak weinig onderling uitwisselen of van elkaars aanpak leren.

Productdefiniëring niet helder: dus moeilijk in de markt te zetten

Het 'product' van de zorgboerderij is niet altijd duidelijk gedefinieerd waardoor het ook moeilijk is om de waarde te bepalen. Hoewel er voldoende sprekende en mooie voorbeelden zijn over de waarde van een zorgboerderij, ontbreekt het nog aan bewijslast. Zou dat er wel zijn, dan staan zorgboeren steviger in hun schoenen als zij in gesprek gaan met zorgaanbieders en verwijzers over de waarde van hun zorgboerderij. Zoals met gemeenten die op zoek zijn naar sociale activeringsplekken voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt(fase-4 cliënten). Of met verpleeghuizen die op zoek zijn naar activerende dagopvang voor licht dementerenden. Of naar beleidsmakers die moeten beslissen of zij landbouw en zorg een plek gaan geven in toekomstige beleidsvisies.

Belemmerende factoren bij het inzichtelijk maken van de waarde van landbouw en zorg zijn dat het fenomeen zorgboerderijen zeer diffuus is met verschillende doelen en doelgroepen en dat de meningen over de waarde van landbouw en zorg nogal verschillen. Voor de één is het vooral de noodzakelijkheid van het werk op de boerderij, voor een ander vooral de diversiteit in werkzaamheden, de aanwezigheid van landbouwhuisdieren of de natuurlijke omgeving.

Onbekendheid bij cliënten en verwijzers

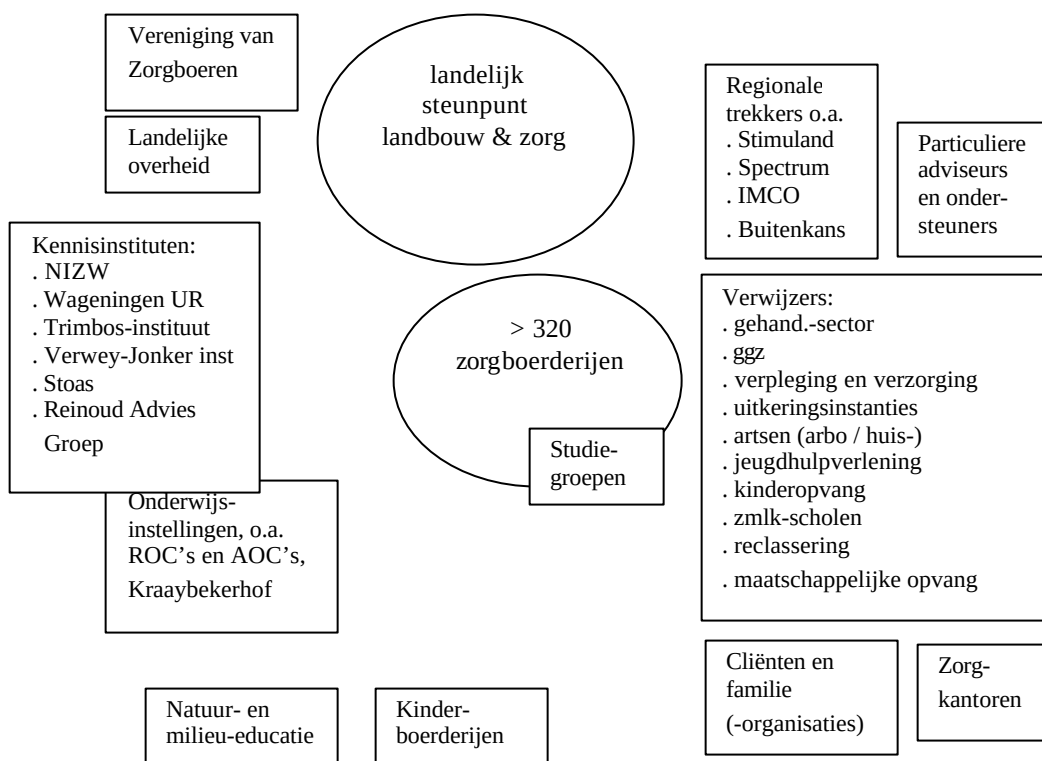
Een ander knelpunt is de onbekendheid met landbouw en zorg. Hoewel dit nieuwe werkveld de laatste jaren regelmatig in de media is belicht, is voor veel potentiële cliënten nog niet bekend dat een zorgboerderij een aantrekkelijke optie voor dagbesteding of werk kan zijn. En zolang cliënten of verwijzers geen weet hebben van deze mogelijkheid, zullen zij er ook niet om vragen.

Ook verwijzers uit de zorgwereld zijn nog onvoldoende op de hoogte van de waarde die een zorgboerderij kan hebben voor hun cliënten. Dit geldt eveneens voor sociale diensten die geschikte plekken zoeken voor sociale activering van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. In regio's waar zorgboerderijen wel al enige jaren zijn ingebed in het bestaande aanbod van dagbesteding en werk, zijn verwijzers en mentors van cliënten beter op de hoogte van het bestaan van de zorgboerderijen en wordt wel aan cliënten voorgelegd dat een zorgboerderij een alternatief kan zijn binnen alle mogelijkheden voor dagbesteding of werk.

Netwerk landbouw en zorg

Algemeen

Centraal binnen het netwerk landbouw en zorg, zie figuur 2, staan de zorgboerderijen, het landelijk steunpunt en de zorgsector. Daar omheen opereren organisaties op gemeentelijk, provinciaal of landelijk niveau. Ook onderwijs- en kennisinstellingen zijn opgenomen in het netwerk. Verder wordt er ook breder gekeken dan landbouw en zorg alleen en wordt er een eerste aanzet gegeven om te komen tot verbreding met andere aanverwante aanbieders zoals kinderboerderijen en natuur- en milieu educatieve centra.

Overzicht van betrokken organisaties rondom landbouw en zorg

Kennislacunes

Hoewel er de afgelopen jaren diverse publicaties zijn verschenen over landbouw en zorg, bestaan er nog altijd grote kennislacunes op dit terrein. De onderzoeken zijn vaak beschrijvend van aard en wetenschappelijk onvoldoende onderbouwd om de waarde en effecten van zorgboerderijen te kunnen aantonen. Zo is er nog weinig bekend over het effect van een verblijf op een zorgboerderij, welke elementen hierbij met name van belang zijn en voor welke doelgroepen een zorgboerderij wel of niet geschikt is. Met het evaluatieonderzoek van Ketelaars e.a. (2001) naar therapeutische (leef)werkgemeenschappen, van Hassink (2002) over de therapeutische functie van landbouwhuisdieren en Cool (red. 2002) naar overlastprojecten op de boerderij, is een start gemaakt met het opbouwen van wetenschappelijke kennis over

zorgboerderijen. Maar meer kennis zal in de toekomst noodzakelijk zijn om de waarde van zorgboerderijen inzichtelijk te kunnen maken.

Geen structureel landelijk beleid

Er is vooralsnog geen structureel landelijk of provinciaal beleid voor zorgboerderijen. Totnogtoe gaat het om stimulering van vernieuwingen uit landbouw- of zorgbudgetten en om tijdelijke beleidsmaatregelen. Het werkveld landbouw en zorg bevindt zich tussen meerdere beleidssectoren - gezondheidszorg, landbouw, ruimtelijke ordening, sociale zaken - en heeft dus met meerdere ministeries te maken. De departementen zijn er vooralsnog niet toe overgegaan om een geïntegreerd beleid uit te zetten. Wel hebben de ministeries van VWS en van LNV een medewerker als contactpersoon voor landbouw en zorg aangesteld en is ook binnen de verschillende directies een aanspreekpersoon aangewezen. Deze personen hebben echter niet de opdracht om beleid uit te zetten of samenhang te creëren tussen de verschillende ministeries of binnen de verschillende departementen van één ministerie. Een probleem blijft dat bij beide ministeries het onderwerp landbouw en zorg slechts een marginaal verschijnsel is en dat de inzet op dit werkveld sterk afhangt van de interesse van afzonderlijke ambtenaren. (Erp van, oktober 2002).

Financiering

Startsubsidies

Er zijn verschillende subsidies die de zorgboer kan gebruiken om zijn zorgboerderij op te kunnen starten.: LEADER+, PlattelandsOntwikkelingsPlan (POP), Subsidiering gebiedsgericht beleid (SGB) en Stimuleringskader (SKL). Er bestaan subsidies vanuit de EU, subsidies die nationaal gelden en specifiek regionaal binnen Nederland. Subsidies zijn vaak maar één keer per jaar aan te vragen d.m.v. een projectplan. Een nadeel is dat niet duidelijk is welke subsidies nu echt te gebruiken zijn voor het opstarten van een zorgboerderij, omdat hier geen specifieke subsidie voor bestaat.

AWBZ als beloning voor geleverde diensten

Wanneer een zorgboerderij eenmaal is opgestart, zijn er verschillende vormen van financiering mogelijk. De meest voorkomende bron van financiering van het zorgaanbod op een boerderij is de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Dit is een verzekering die een vergoeding verstrekt aan iedere Nederlander waarbij is vastgesteld dat hij/zij bij de invulling van zijn/haar dagelijks bestaan ondersteuning nodig heeft. De mate waarin iemand zorg nodig heeft is te zien aan de hoogte van de indicatie die de zorgvrager heeft. Deze indicatie is per zorgvrager verschillend en de hoogte hiervan wordt vastgesteld door het Landelijk Centrum Indicatie Gehandicaptenzorg (LCIG). De overheid is geneigd zorgcliënten steeds meer eigen invloed te geven; hun zorgvraag moet leidend zijn, in plaats van het zorgaanbod vanuit de instellingen. Met een persoonsgebonden of persoonsvolgend budget (PGB of PVB) kunnen cliënten zelf bepalen waar en bij wie ze zorg af willen nemen. Met een persoonsgebonden budget (PGB), krijgt de cliënt een afgesproken hoeveelheid geld toegekend waarmee hij/zij zelf de benodigde zorg kan inkopen.

Met een PVB kan een cliënt, net als bij het PGB, zorg en begeleiding inkopen bij één of meer zorgaanbieders van zijn keuze. Anders dan bij het PGB, is het de instelling die het budget beheert. Een belangrijk verschil met het PGB, is dat de keuze beperkt blijft tot de door de cliënt zorgkantoor erkende instellingen (zorginstellingen die vanuit de AWBZ worden betaald).

Ondanks dat Nederland zorgt voor een gespreid aanbod van zorgvoorzieningen, zijn er een aantal tekortkomingenesignaleerd. Een belangrijke tekortkoming in het huidige zorgstelsel is dat het onvoldoende aan de vraag van patiënten en cliënten tegemoetkomt. Deze tekortkoming uit zich in een aantal knelpunten, zoals beperkte keuzemogelijkheden, onvoldoende samenhang en gebrekkige aansluiting van aanbod op vraag (kwalitatief en kwantitatief). Daarom wordt er ook nagedacht over de modernisering van de AWBZ. Hierbij wordt maar één ding beoogd: de ontvanger van zorg moet weer zelf kunnen bepalen hoe hij de zorg geleverd wil hebben. In welke vorm; op welk moment; op welke plaats. De invoering van het nieuwe systeem zal een grote transformatie teweeg brengen. Per 1 januari 2003 zal de modernisering van de AWBZ in gang worden gebracht

Overige financiering van geleverde diensten

De wet Reïntegratie Arbeidsgehandicapten (REA) is er om mensen met een arbeidshandicap mogelijkheden te bieden terug te keren op de reguliere arbeidsmarkt (*arbeids(re-)integratie*). Binnen deze wet zijn er mogelijkheden voor het financieren van scholing, training, plaatsing, werkaanpassing, vervoerskosten en persoonlijke begeleiding.

Als mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische handicap niet volledig aan het arbeidsproces kunnen deelnemen, spreekt men van een arbeidshandicap. Een agrariër kan deze mensen in dienst nemen en kan dan gebruik maken van een financiële tegemoetkoming uit budgetten voor begeleid werken. Dit valt meestal onder het kopje *loondienst*

Op diverse zorgboerderijen, heeft men *grondcertificaten* uitgegeven aan particulieren om land in eigendom te verkrijgen zonder bankfinanciering. Deze renteloze financiering wordt bijeen gebracht door veel particulieren. Dit zorgt voor een breed netwerk en een grote betrokkenheid van 'buitenstaanders'.

Mogelijkheden voor structurele financiering

De financiering van landbouw en zorg zal voorlopig enigszins problematisch blijven omdat er geen structurele financiering voor zorgboerderijen in het vooruitzicht ligt. Tot op heden krijgen zorgboeren een relatief klein bedrag per cliënt per dag (gemiddeld zo'n 30 euro per dag) en is nauwelijks een relatie tussen de hoogte van de vergoeding en de tijd die de boer kwijt is aan de begeleiding. Boeren zijn veel tijd en energie kwijt met het onderhandelen met verschillende zorgaanbieders, met het bekend raken met de pgb-mogelijkheden, met het zorgen voor continuïteit en voortbestaan van het bedrijf enzovoort.

Inmiddels is al wel geregeld dat zorgboeren geen BTW hoeven af te dragen voor de vergoeding die ze krijgen voor de opvang van cliënten. En wordt er gewerkt aan plannen om tot AWBZ-financiering van zorgboerderijen te komen, bijvoorbeeld via een centraal bureau dat meerdere zorgboerderijen achter zich heeft en als contactorgaan voor zorgkantoren kan fungeren.

In het licht van vraaggestuurde zorg zal vooral energie gestoken moeten worden in heldere profilering van het aanbod richting zorgvragers en in op het opzetten van kwaliteitsborging. Dat zijn goede manieren om structurele financiering dichterbij te halen.

Aanhangsel 2 Zorgkaart regio Deventer Olst-Wijhe

Het eerste deel van de kaart bestaat uit het aanbod van landbouw en zorg in regio Deventer, dat bekend is bij landelijke en/of regionale organisaties. Het gaat hier om AWBZ erkende en niet erkende 'groene zorgondernemers'. Aan de organisaties is toestemming gevraagd deze gegevens te mogen vermelden. Opmerking: Het overzicht is vastgesteld december 2002 en wordt verder ontwikkeld i.s.m. Stichting Stimuland in 2003. Het kan daardoor zijn dat er al weer wijzigingen zijn opgetreden op het moment van verschijnen van dit rapport.

A. Zorg op een regulier productiebedrijf

1. "De Kleine Wildenberg" De heer en mevrouw Kolkman; Wildenbergsweg 6; 7431 PW Diepenveen. Tel. 0570 -591689. Dit is een gangbaar landbouwbedrijf waar 80 fokzeugen, 15 zoogkoeien en kippen worden gehouden. Er wordt dagbesteding geboden aan 4 cliënten met een verstandelijke beperking (3 dagen per week). Daarnaast is er kinderopvang. De familie Kolkman wil de zorgtak niet verder uitbreiden. Er wordt samengewerkt met de Parabool en de SPD.
2. De heer en mevrouw Willemink. Willeminksweg 2; 7434 PE Lettele. Tel. 0570-540207. Dit is een gangbaar melkveebedrijf met ongeveer 55 koeien. Er worden cliënten met een verstandelijke beperking (laag niveau) opgevangen. Op dit moment is er 1 cliënt. De wens is uit te breiden tot 3-4 cliënten. Er wordt samengewerkt met de Parabool in Schalkhaar/Raalte. Er wordt getracht een samenwerking tot stand te brengen met de Lathmer in Wilp.
3. Familie Slingeland. Scherpenzeelseweg 3; 8121 SH Olst. Tel. 0570-521457. Dit is een gangbaar bedrijf met akkerbouw en melkvee. Er worden cliënten met een verstandelijke en een lichamelijke beperking opgevangen. Er zijn nu 3 cliënten. Dit aantal kan nog iets toenemen, maar niet te veel. Er wordt samengewerkt met stichting Philadelphia (cliënten met een verstandelijke beperking) en het GAK (cliënten met een lichamelijke beperking)

B. Leer-werk-boerderij

1. ATAB: **Het Engelenveld**. Coördinator mevrouw Loes Scheers. Bevrijdingsweg 2; 8121 PW Olst. Doelgroep is mensen met een psychisch-sociale beperking, MLK en ZMLK leerlingen in de leeftijd van 17 tot ongeveer 40 jaar. Ze krijgen een agrarische of ambachtelijke arbeidstraining op de boerderij met als einddoel een volwaardige baan. Het bedrijf is een fruitteelt en ambachtelijk bedrijf. Er zijn 3 opleidingstrajecten: teelt, ambacht en keuken.

C. Instellingsboerderijen en –landelijke projecten

1. Overkempe: Koekoeksweg 100; 8121 CS Olst. Tel. 0570-568655. Contactpersoon M. Mulder. Deze boerderij is onderdeel van een antroposofische zorginstelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Wonen en werken worden er gecombineerd. Het bedrijf heeft koeien, schapen, tuinbouw en een boerderijwinkel

2. Heihoeve: Zorginstelling Adhesie. Exploiteert een boerderij: Spanjaardsdijk 86; 7434 RT Lettele. Tel. 0570-551570; Bedrijfsleider Ben Effing. Het is een akkerbouwbedrijf waar aan mensen met een psychiatrische problematiek mogelijkheden voor dagbesteding en rehabilitatie wordt geboden.

D. Speciaal projecten

1. “Ganzenbrink” (stichting Ygdrasil). Hengfolder 2. 8121PK Olst. Tel. 0570-568655
2. Stichting Ygdrazil. De heer Rothengatter/ Karin Kooiman. Rietbergweg 2; 8131 PL Wijhe. Tel. 0570 - 522050. Dit is een zelfstandig initiatief voor mensen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking. Ygdrazil heeft 2 boerderijen. Één in Olst en één in Wijhe. Het specialisme van Ygdrazil is de manege waar o.a. cliënten van Overkempe komen paardrijden. Er is veel kennis over de therapeutische waarde van paarden voor mensen met een beperking. Op de andere boerderij wonen mensen met een verstandelijke beperking.

Aanvullingen op de bestaande gegevens

Het opsporen van andere initiatieven (bestaande netwerken) in de regio Deventer moet plaatsvinden door het raadplegen van bronnen als het bestand van Stimuland en de landelijke organisatie Landbouw & zorg en vooral door verwijzingen van instellingen in de regio naar elkaar. Een eerste aanvulling op de lijst wordt hieronder vermeld. Het is de bedoeling om begin 2003 hiermee door te gaan en de verschillende nieuwe netwerken die er zijn ontstaan in een database en zorgkaart weer te gaan geven. Het is ook de bedoeling via interactieve bijeenkomsten, danwel ontmoetingen in de regio de kaart aan te vullen en blijvend te laten bijwerken.

Sub A:

A.4 De Knapenvelder: Minie Tuten. Knapenveldsweg 29, 8102 RR Raalte. 0572-352238. Opvang en enkele dagactiviteiten voor verstandelijk gehandicapten.

A.5 “Rond-umme’. (Zorgboerderij) Frans en Jet Reimert Poggenbeltweg 21b, 7448PL Haarle, 0548-595694.

Sub B:

Parabool leer-werk bedrijven:

B.2 Bakkerij/supermarkt in Broekland

B.3 Tuinactiviteit en kwekerij in Schalkhaar

B.4 Houtbewerking in Heeten

Sub C:

Parabool heeft boerderijproject:

C.3 Ouderenboerderij in Haaksbergen

Sub D:

D.3 Vijfsprong: Volkshuis Deventer

D.4 Parabool: Kinderdagverblijf voor gehandicapte kinderen in Deventer.
Roessinkweg 72. 7422LE Deventer. 0570-516009.

**D.5 Stichting kijk- Doe en Zorgboerderij . Aan 't Zandeinde. Familie Bloten.
Zandeinde 1. 8148 PS Lemele 0546-454551 / 06-22684734.**

Intermediair Bureau:

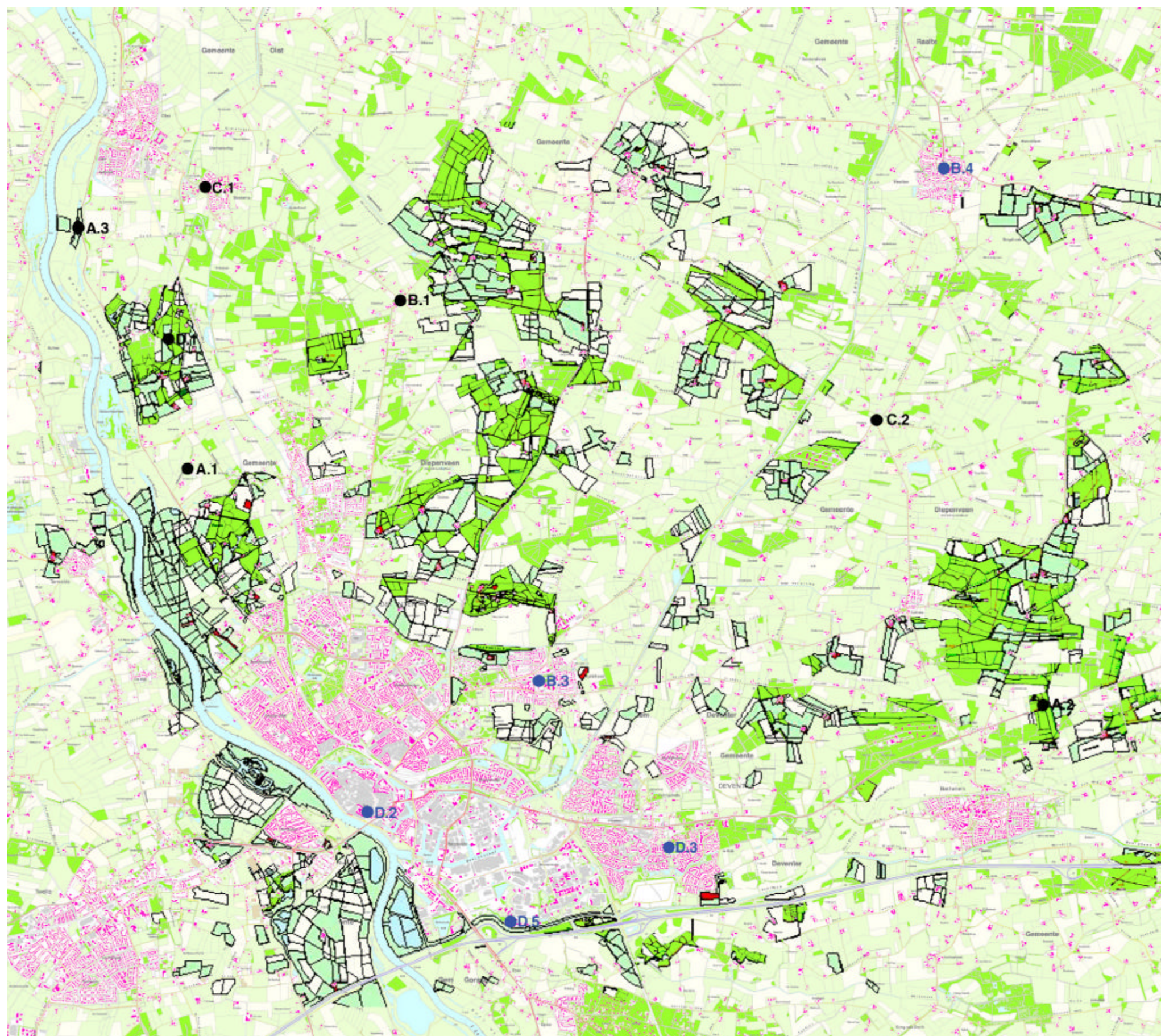
D.6 Stimuland heeft kantoren in Deventer, Ommen, Borne, Oldemart.

Direct buiten de regio:

D.7 Zorglandgoed Twello **“sterrenland”** Tom Magry. Meermuiderweg 19B, 7391
TD Twello. 0571-273212.

Aanhangsel 3 Zorgkaart in Beeld

(Op deze kaart valt een aantal plaatsen net buiten het beeld, maar staan wel op de lijst)

LEGENDA ZORGKAART DEVENTER

Regio Deventer met topografie en grond in bezit of beheer van de Stichting IJssellandschap.

Zwart genummerd is het bestaande aanbod van landbouw en zorg. Blauw genummerd zijn de initiatieven binnen landbouw en zorg in de regio. Enkele nummers staan niet op de kaart. Zij liggen buiten dit kaartblad maar liggen wel in de regio Deventer.

Zorg op een regulier productiebedrijf

- A.1: De Kleine Wildenberg
- A.2: Willemink
- A.3: Slingeland
- A.4: De Knapenvelder - Raalte
- A.5: Rond-umme - Haarle

Leer-werk boerderij

- B.1: ATAB: Het Engelenveld
- B.2: Bakkerij/supermarkt - Broekland
- B.3: Tuinactiviteiten/kwekerij
- B.4: Houtbewerking

Instellingsboerderijen- en landelijke projecten

- C.1: Overkempe
- C.2: Heihoeve
- C.3: Ouderenboerderij - Haaksbergen

Speciale projecten

- D.1: Ganzenbrink
- D.2: Vijfprong
- D.3: Kinderdagverblijf (Parabool)
- D.4: Aan 't Zandeinde - Lemele
- D.5: Stimuland Deventer
- D.6: Sterrenland - Zorglandgoed Twello

De volledige adressenlijst staat in de Bijlage: Zorgkaart regio Deventer, Olst, Wijhe.

Aanhangsel 4 Lijst geïnterviewden en informanten

H. Bottenberg	Gemeente Deventer/hoofd projectbureau Landstad Deventer, vrz. Stuurgroep en voorzitter klankbordgroep Platteland
B. Breeman	GLTO
H. Buers	Provincie Overijssel
C. van Dijk	projectcoördinator Stimuland
Enkering	Zorgnetwerk Salland
Geerenstein	Voorzitter Raad van Bestuur. Zorggroep de Leiboorn
H. te Grotenhuis	Provincie Overijssel
A. Huisman	Gemeente Olst/Wijhe
K. Kooiman	Stichting Ygdrasil (zorgboerderijen in Olst/Wijhe)
A. Klein Lebbink	Beleidsmedewerkster sector welzijn, cultuur, onderwijs Gemeente Deventer en bestuurlid Issala
D. Klein Bramel	Bestuurslid van de omslag, Utica -de Vijfsprong Vorden
F. de Leeuw	Directeur Parabool
H. Meester	projectleider Stimuland
K. Moesker	Landelijk Steunpunt landbouw & zorg
T. van Raaij	Gemeente Deventer/ economische zaken.
G. Remmers	Secr. programma woonlandschappen
A. Rodenburg	Beleidsmedewerker plattelandsontwikkeling Provincie Overijssel
M. Rothengatter	Stichting Ygdrasil
B. Rotmensen	adviseur Abero advies
J. Schotkamp	Provincie Overijssel
J. Schouten-Bartels	Zorgkantoor Midden-IJssel
J. Starkenburg	Directeur St. IJssellandschap
B. Stuiver	Beleidsmedewerker verpleging/ verzorging Salland
verzekeringen	
H. Veroude	Innovatieconsulent Stimuland
G. van Zanten	Directeur Stimuland Overijssel
Zorgboeren	Heer en Mevrouw Kolkman te Diepenveen Heer en Mevrouw Willemink te Lettele Familie Slingeland te Olst

Bezochte ondernemingen tijdens de excursie 'zorg' i.s.m. DLG en Stimuland op 18 december

1. **Fam. Tuten** (zuivelbedrijf met kleine zorgtak) in **Raalte**, de zuivelboerderij 'de Knapenvelder'.
 2. **Fam. Slingeland** (melkveebedrijf/akkerbouw, dagbesteding en arbeidstraining).
 3. **Fam. Kolkman** (gemengd bedrijf varkens/jongvee + dagbesteding).
 4. **Fam. Reimert** in Haarle. (Varkensbedrijf, dagbesteding en logeeropvang).
- Er waren 9 deelnemers die meer wilden weten over de ontwikkelingen in deze branche.

Uit lijst van belangstellenden oproep St. IJsselandschap n.a.v. artikel **“Exploitanten gezocht voor lege boerderijen”** Deventer Dagblad 10/07/02. Is gesproken met vijf geïnteresseerden die activiteiten willen opzetten gericht op zorgactiviteiten.

Deelnemers gesprekronde op 9 december 2002 (Georganiseerd samen met Zorgkantoor Midden-IJssel)

1. Henk Popperink	Overkempe
2. Christa Nalter	Overkempe
3. Ida Beste	Stimuland Overijssel
4. Janny Stevens	Thuiszorg ZWO
5. Fred de Leeuw	De Parabool
6. Herman Nijkamp	Interakt
7. Andre v/d Vegt	Adhesie
8. Marc Rothengatter	Ygdrasil
9. Janneke Schouten	Zorgkantoor Midden IJssel
10. Berend Stuiver	Zorgkantoor Midden IJssel
11. Wim Enzerink	Zorggroep Solis
12. J. de Vries	Zorggroep 'de Leiboom'
13. Anne Bonkhorst	Stichting de Contour